

Som Gud skapade oss

Förhållningssätt till kvinnlig omskärelse
bland somalier i Malmö

Socialstyrelsen klassificerar från och med år 2001 sin utgivning i olika dokumenttyper. Detta är ett **underlag från experter**. Det innebär att det bygger på vetenskap och/eller beprövad erfarenhet som tas fram av huvudsakligen externa experter på uppdrag av Socialstyrelsen. Experternas material ger underlag till myndighetens ställningstaganden. Författarna svarar själva för innehåll och slutsatser.

Förord

Denna studie har kunnat genomföras tack vare anslag från Malmö Stads program Sexuell hälsa, Socialstyrelsen och Helge Ax:son Johnsons Stiftelse.

Ett varmt tack till Otti Bovide, projektledare för program Sexuell hälsa, som från första början trodde på projektidén och som under hela tiden följt processen med uppmuntrande intresse och entusiasm.

Ett stort tack också till Sara Petersson, som med osannolik hastighet och noggrannhet transkriberade de flesta av de svenskspråkiga intervjuerna, samt till Birgitta Bredberg, som med sedvanlig professionalism språkgranskat rapporten.

Sist, men inte minst:

Till alla intervjupersoner, som har gjort den här studien möjlig, vill vi rikta våra innerligaste tack.

Lund och Malmö, september 2000

Sara Johnsdotter
Aje Carlbom
Asha Omar Geesdiir
Ali Elmi

Innehåll

<i>Förord</i>	3
<i>Innehåll</i>	5
<i>Sammanfattning</i>	7
<i>1. Inledning</i>	8
Studiens bakgrund och syfte	8
Begreppet kvinnlig omskärelse	9
<i>2. Metod</i>	11
Intervjuerna	11
Parvis forskning i transetnisk projektgrupp	11
<i>3. Bakgrund</i>	13
WHOs klassifikation.....	13
Studier som innefattar män.....	14
Islam och kvinnlig omskärelse.....	15
Att bli vuxen är att vara omskuren.....	17
<i>4. Kvinnorna</i>	19
Motståndet mot faraonisk omskärelse.....	19
Kvinnlig omskärelse och möten i det svenska samhället.....	20
Sunna-omskärelse.....	22
Förespråkare av faraonisk omskärelse	23
Oskuldens betydelse.....	25
Föreställningar om män.....	27
<i>5. Männen</i>	32
Bilderna av den somaliske mannen.....	32
Motståndet mot faraonisk omskärelse.....	33
Sunna-omskärelse.....	35
Förespråkare: vackrare med slät vagina.....	37
Oskuld: en kvinna att lita på.....	38
Manlighet och njutning	40
Religiöst ansvar.....	41
<i>6. Alternativa strategier</i>	43
Sidee xeege loo xagtaa ilkana ku nabad galaan?.....	43
Dygden i det nya samhället.....	43
Islams betydelse	45

Männen måste ta ett större ansvar.....	47
Segregationen mellan könen.....	48
Inför framtiden: två arenor för dialog.....	49
<i>Referenser</i>	51

Sammanfattning

Syftet med kartläggningen var att med kvalitativ metod intervjua somalier i Malmö om deras syn på kvinnlig omskärelse. Två frågor har varit centrala under arbetet: *Vilken inställning till olika typer av kvinnlig omskärelse har de somalier som lämnat hemlandet?* och *Vilka alternativa strategier anser de är möjliga att använda för att tillmötesgå samma intressen som man tidigare gjorde genom den faraoniska omskärelsen?* För att uppnå en allsidig belysning av frågorna valde vi att intervjua både ogifta och gifta kvinnor och män med så varierande bakgrund som möjligt. Sammanlagt har ett trettiotal intervjuer genomförts, varav det stora flertalet spelats in med bandspelare och därefter transkriberats till text.

Alla personer som intervjuats (utom en), inräknat både kvinnor och män, visade sig sålunda vara motståndare till infibulation och hade bestämt sig för att upphöra med praktiken i Sverige.

De viktigaste skälen som angivits för motståndet är baserade i det religiösa förbud av infibulation som stipuleras av islam och i de medicinska komplikationerna. Ett centralt kulturellt värde med infibulation har historiskt varit att garantera kvinnans oskuld. De alternativa strategier som angivits under intervjuerna för att uppnå samma värde utan att infibulera unga flickor, pekar mot att döttrarna i Sverige i högre grad än i hemlandet utsätts för en mer omfattande social kontroll. Många poängterade också vikten av att uppfostra sina barn till goda muslimer via utvecklandet av en god dialog med barnen. En opinionsbildning grundad i islam tycks alltså vara den mest fruktbara vägen vidare i det förebyggande arbetet mot traditionen.

Studien visar att det finns en tendens att kvinnor och män bär på vissa föreställningar om varandra som sällan diskuteras, eftersom kvinnor och män i hög grad är segregerade från varandra. Denna segregation i kombination med att det finns ett kulturellt tabu att diskutera frågor som är relaterade till den sexuella sfären (vilket kvinnlig omskärelse är), innebär att kvinnornas respektive männens föreställningar kan fortleva utan att ifrågasättas. En viktig insikt från kartläggningen är sålunda att den bristande kommunikationen mellan kvinnor och män måste överkommas för att opinionsarbete mot faraonisk omskärelse skall vara effektivt.

1. Inledning

Studiens bakgrund och syfte

Sverige var ett av de första västerländska länderna som kriminaliserade traditionen att omskära flickor. Lagen tillkom 1982 och reviderades 1998, på så sätt att språkbruket ändrades och straffskalan skärptes. 1999 skärptes lagen ytterligare, genom att man tog bort den juridiska principen om dubbel straffbarhet: en person kan åtalas för detta brott vid svensk domstol, även om handlingen inte är kriminaliserad i det land där den begås. Ingen har ännu åtalats för detta brott vid svensk domstol.

På olika håll i landet arbetas det med förebyggande verksamhet på detta område. I Göteborg sättes i början av 1990-talet ett pilotprojekt finansierat av Folkhälsoinstitutet och Socialstyrelsen, ofta kallat *Göteborgsprojektet*.¹ Projektgruppen utgick från det motstånd som redan fanns hos de somaliska familjer som avstod från att omskära sina döttrar, och i samverkan med somaliska grupper arbetades riktlinjer fram för hur kvinnlig omskärelse i olika sammanhang skulle kunna bemötas och förebyggas. Göteborgsprojektet har i mycket fungerat som en kunskapsbank för yrkespersoner och andra berörda i övriga delar av landet.

I Nyköping startades *RISK* (Riksförbundet Stoppa kvinnlig könsstympning) på 80-talet och idag finns lokala grupper i både Stockholm och Uppsala. De har utvecklat en informatörsutbildning som syftar till att utbilda kvinnor i berörda grupper, för att de ska kunna arbeta med opinionsbildning bland sina landsmän. I Malmö har under många år *Nätverket mot kvinnlig könsstympning* arbetat, där bl a barnmorskor, lärare och hemspråkslärare ingått. Där har man arbetat med kunskapsspridning både hos de berörda grupperna och inom olika sektorer som kommer i kontakt med kvinnor från dessa grupper. Under våren 2000 deltog ett tjugotal somaliska kvinnor i en informatörsutbildning i Malmö, finansierad av Malmö stads program Sexuell hälsa och Socialstyrelsen via anslag till *RISK*. 'Nätverket mot kvinnlig könsstympning' upplöstes under våren 2000 och de aktiva valde att gå in i den somalisksvenska föreningen *Wadajir* ("tillsammans" på somaliska), vars främsta mål i verksamheten är att arbeta med opinionsbildning och kunskapsspridning i frågan om kvinnlig omskärelse.

I hela Sverige bor det drygt 16 000 personer med somalisk bakgrund, varav mellan två tusen och tre tusen flickor är i den ålder då de är i riskzonen för att ett ingrepp skulle kunna ske. En mycket stor majoritet av dessa är födda i Sverige och med stor sannolikhet känner deras föräldrar till att sedvänjan är kriminaliserad i Sverige. Dessa föräldrar befinner sig således i ett spänningsfält mellan å ena sidan det svenska samhällets normer och värderingar kring sexualitet och dess syn på omskärelse som ett brott; och å andra sidan den somaliska gruppens sociala förväntningar på att en ung ogift kvinna ska vara oskuld och synen på den traditionella omskärelsen och infibulationen som ett påtagligt bevis för detta.

Trots att man på olika håll i landet kommit mycket långt i arbetet med att förebygga kvinnlig omskärelse, har ännu ingen kartläggning gjorts i syfte att förstå vilka faktorer som spelar störst roll då en somalisk familj i Sverige ska ta beslut om huruvida en dotter skall omskäras eller inte. Denna kartläggning syftar till en djupare förståelse av hur so-

---

¹ Projektet beskrivs bl a i boken *Den smärtsamma traditionen. Om göteborgsprojektet mot kvinnlig könsstympning* (Omsäter 1996).

malier själva ser på traditionen att omskära flickor och hur denna syn har förändrats av tillvaron i exil.

Frågor vi ställt oss under arbetet är bland andra: vilka faktorer är avgörande för beslutet att avhålla sig från omskärelse? Vilka faktorer är avgörande för att eventuellt fortsätta praktisera sedvänjan? Vilken typ av strategier väljer man att använda sig av, hos de familjer som har beslutat sig för att upphöra, för att uppnå samma sak som man tidigare gjorde med hjälp av infibulation? Mot bakgrund av att Sverige är ett samhälle som erbjuder i det närmaste motsatta värderingar kring sexualitet jämfört med hemlandet, är det lätt att tänka sig att det uppstår en problematisk situation för de personer som vill skydda döttrarnas moraliska status och samtidigt avhålla sig från infibulation.

Begreppet kvinnlig omskärelse

Den officiellt etablerade termen för att beskriva fenomenet att omskära kvinnors könsorgan är "kvinnlig könsstympning", både hos WHO och i många länder (däribland Sverige). Sedan den amerikanska radikalfeministen Fran Hosken myntade detta begrepp under 1970-talet har det fått en stor spridning i världen. Tanken bakom införandet av det här begreppet var att skilja det från proceduren att omskära pojkar, samt att bilda opinion kring sedvänjan att omskära (könsstympta) flickor. I den här kartläggningen har vi dock valt att använda begreppet *kvinnlig omskärelse* som generell beteckning. Det viktigaste skälet för detta har varit att många intervjupersoner skulle uppfatta en användning av termen *stympning* som oerhört värdeladdad och kanske t o m fientlig. Begreppet *kvinnlig omskärelse* ligger sålunda närmare aktörernas synsätt.

Detsamma, att ha aktörernas terminologi som utgångspunkt, gäller de olika specifika ingrepp som ryms inom den generella beteckningen. När de somalier som intervjuats talar om den grövsta typen av omskärelse, infibulation, väljer de nästan alltid att tala om *faraonisk omskärelse*. Alla andra omskärelseformer har betecknats som *sunna-omskärelse* av de somalier som intervjuats. Under intervjuerna har således 'sunna' kommit att få ett brett innehåll som omfattar såväl den mildaste varianten, en symbolisk 'prickning' av klitoris, till större ingrepp som exempelvis klitoridektomi, där hela eller delar av klitoris avlägsnas, men där man avhållit sig från att stänga könsorganet genom att sy. Att det har rått såpass stor oenighet bland de intervjuade om vad sunna innefattar avspeglar att det är ett problematiskt begrepp hos somalierna själva – och något som de generellt inte diskuterar sinsemellan.

Ett annat skäl till att vi föredragit att använda termen kvinnlig omskärelse – trots att den ofta omtalas som en eufemism – har sin grund i att benämningen kvinnlig könsstympning kan vara missvisande. I ett medicinskt perspektiv finns inget att invända mot att beteckna infibulation och klitoridektomi som stympningar, då fungerande organ avlägsnas. Men det gäller dock inte olika mildare varianter av s k 'sunna'. Att använda kvinnlig könsstympning som generell beteckning för *alla* former är effektivt i politiskt hänseende – om syftet är att införa ett speciellt synsätt eller en viss typ av politiskt program – men det uppstår vissa analytiska problem om man har för avsikt att göra distinktioner mellan olika typer av omskärelse. Det är, exempelvis, inte rimligt att hävda att en kvinna eller en man som av religiösa skäl argumenterar för sunna-omskärelse i form av en symbolisk prickning av klitoris, är för kvinnlig köns *stympning*.

Begreppet 'kvinnlig könsstympning', såsom det allmänt används idag, omfattar omskärelseformer som i medicinsk mening inte handlar om att stympa något organ. Där emot kan begreppet 'kvinnlig omskärelse', särskilt om man lägger tyngdpunkten vid ett aktörsperspektiv, omfatta alla typer av ingrepp.

2. Metod

Intervjuerna

Innehållet i rapporten bygger på ett trettiotal semistrukturerade intervjuer som ägde rum i Malmö under maj till juli 2000. Ett femtontal intervjuer utfördes med män och ett femtontal med kvinnor. De svenskspråkiga intervjuerna bandades och transkriberades, de flesta av Sara Petersson, student i socialantropologi vid Lunds universitet. De somaliskspråkiga intervjuerna bandades och delar av dem transkriberades och översattes av Ali Elmi och Asha Omar.

De flesta intervjuerna har gjorts med en ensam intervjuperson, men i några fall fick vi möjlighet att samtidigt intervjua upp till tre personer. Intervjupersonernas ålder har varierat mellan tjuogoett och sextioett. Både gifta och ogifta kvinnor och män ingår. Vi bemödade oss också om en så stor variation som möjligt vad gällde utbildningsnivå och grad av religiositet. Asha Omar och Ali Elmi har, i kraft av sin somaliska bakgrund, tagit de flesta initiala kontakterna med intervjupersonerna och gjort upp detaljerna kring tid och plats för intervjuerna. Omar och Elmi har ett brett kontaktnät i den somaliska gruppen i Malmö, vilket varit synnerligen viktigt för studiens genomförande. Intervjuerna har utförts hemma hos intervjupersonen, hemma hos någon av intervjuerna eller i avskildhet i en föreningslokal. Utöver mer formella bandade intervjuer härrör en del av det empiriska materialet från mer informella obandade samtal.

De bandade intervjuerna med kvinnor, som generellt var mellan en och en halv till två timmar långa, utfördes av Asha Omar och Sara Johnsdotter, enskilt eller i par. Intervjuerna med män, oftast omkring en timme långa, utfördes av Ali Elmi och Aje Carlbom. Också för dem gällde att vissa intervjuer har utförts parvis och andra med bara en intervjuare. Vissa intervjuer har därmed utförts på svenska, andra på somaliska och slutligen, de där två intervjuare har närvarat, på en blandning av svenska, somaliska och engelska. Eftersom både Omar och Elmi är trespråkiga har de fungerat som både intervjuare och tolkar under en del av intervjuerna. Eventuella tveksamheter, missförstånd och andra svårigheter, som alltid uppstår under intervjuer, har således kunnat åtgärdas direkt vid själva intervjutillfället.

Citaten som återges i rapporten har redigerats språkligt för att underlätta läsningen. Naturligtvis har inga betydelsebärande omformuleringar gjorts, utan ändringarna är endast grammatiska.

Parvis forskning i transetnisk projektgrupp

Förutsättningen inför den här kartläggningen var att vi ville arbeta i en *transetnisk forskargrupp*, skräddarsydd för forskningsuppgiften. Fördelen med att samarbeta etniskt gränsöverskridande, i ett kvinnligt och ett manligt par, är att man ökar förutsättningar för att få det undersökta fenomenet mer allsidigt belyst än om man arbetar individuellt. Det har inneburit att vi erhållit både "insiderns" och "outsiderns" perspektiv på kvinnlig omskärelse under hela forskningsprocessen. Materialet har belysts av såväl kvinnliga som manliga ögon, utifrån svenska och somaliska perspektiv och utifrån muslimska och

sekulariserade infallsvinklar. Socialantropologen Carl P Salzman sammanfattar väl de kunskapsmässiga fördelarna med "lagforskning" när han säger:

"The research partnerships, networks, groups, or teams provide both an effective research structure and a functioning intellectual marketplace for the filtering and refinement of findings and ideas" (1994:37).

Förutom att vi har arbetat parvis med själva intervjuerna, har vi haft regelbundna möten där idéer, uppslag och intervjuer har diskuterats och debatterats av alla fyra. Under dessa möten har vi haft möjlighet att lyfta ut centrala forskningsteman och förbättra hypoteser och frågeställningar. Ett exempel på detta utgörs av en diskussion som uppstod kring sunna-omskärelse. Ordet *sunna* användes på så många olika sätt i intervjuerna, att vi på ett tidigt stadium tvingades göra en begreppsanalys för att bena upp de olika – vitt skilda – betydelserna hos 'sunna'.² Denna diskussion, sannolikt effektiviserad av lagarbetet, låg sedan till grund för nya frågeställningar i de kommande intervjuerna.

Asha Omar har examen i psykologi från Aligarh Muslim University i Indien och arbetar som hemspråklärare i Malmö. Ali Elmi arbetar med sin examensuppsats i socialantropologi vid Lunds universitet och har därefter en examen som innefattar socialantropologi, statsvetenskap och svenska. Sara Johnsdotter och Aje Carlbom är doktorander i socialantropologi vid Lunds universitet.

Ett forskningssamarbete i den här formen betyder att man stimuleras av både gemensamma synsätt och meningsskiljaktigheter bland deltagarna i gruppen. Sammantaget har det enbart funnits fördelar med att arbeta i ett transektiskt forskningslag. En av de stora vinsterna med den här typen av forskning är att vi under processens gång har givits möjlighet att konfrontera de intervjuade personerna med de föreställningar som kvinnorna och männen uttryckt under intervjuerna. Männen har, exempelvis, givits möjlighet att kommentera många kvinnors föreställning om att somaliska män föredrar kvinnor som är faraoniskt omskurna oskulder. Kvinnorna har, å andra sidan, konfronterats med männens motstånd mot infibulation. Den här möjligheten har varit synnerligen berikande, eftersom det inneburit att inte bara forskargruppen utan även intervjupersonerna har deltagit i kunskapsprocessen. Att män i allmänhet är förespråkare för infibulation utgör kunskap om männen som många, både kvinnor och män, tar för givet. Genom att presentera påståenden om motsatsen för dem som intervjuats har det satts igång en i sammanhanget ny process av reflektion och diskussion. Det tycks följaktligen som att en studie av den här sorten i sig själv kan utgöra ett litet bidrag till den kulturella förändring som behövs för att sedvänjan skall kunna upphöra.

---

² *Sunna*, såsom ordet använts av intervjupersonerna, kan avse:

1) *Deskriptiv* term för olika former av omskärelse, i praktiken allt som inte är infibulation. 2) *Normativ* term för att beskriva en omskärelse många menar kan accepteras enligt islams värdesystem; d v s ett ingrepp där ingenting av flickans genitalier avlägsnas. 3) *Deskriptiv* religiös term (substantiv) för Profetens exempel, traditionen som den beskrivs i *haditherna*. 4) *Normativ* religiös term (adjektiv) för att klassificera vissa handlingar som *rekommendabla*, inom ramen för det islamiska normsystemet där handlingar kan uppdelas i olika kategorier enligt hur önskvärda de är i ett religiöst perspektiv.

3. Bakgrund

WHO's klassifikation

Kvinnlig omskärelse är en kulturell sedvänja som framförallt praktiseras mellan ekvatorn och kräftans vändkrets, från Mauretanien, Senegal och Sierra Leone i väst till Afrikas horn i öst. Hur ingreppet specifikt går till och ser ut varierar mellan olika folk och regioner. WHO (1998:6) klassificerar enligt följande:

I. Excision of the prepuce, with or without excision of part or all of the clitoris.

Här handlar det alltså om borttagande av klitoris förhud, inberäknat de fall då delar eller hela klitoris avlägsnas.

II. Excision of the clitoris with partial or total excision of the labia minora.

Till denna typ hänförs de ingrepp där klitoris avlägsnas helt, tillsammans med hela eller delar av de inre blygdläpparna.

III. Excision of part or all of the external genitalia and stitching/narrowing of the vaginal opening (infibulation).

Denna typ av omskärelse, som är den mest omfattande, innebär att alla externa genitalier avlägsnas (klitoris, de inre blygdläpparna och delar av de yttre) och att ingreppet avslutas med en *infibulation*, d v s att vagina stängs så att det som är kvar av de yttre blygdläpparna läker ihop med undantag för en liten öppning för blod och urin.

IV. Unclassified: includes pricking, piercing or incising of the clitoris and/or labia; cauterization by burning of the clitoris and surrounding tissue; scraping of tissue surrounding the vaginal orifice (angurya cuts) or cutting of the vagina (gishiri cuts); introduction of corrosive substances or herbs into the vagina to cause bleeding or for the purpose of tightening or narrowing it; and any other procedure that falls under the definition of female genital mutilation given above.

Till den kategori "oklassificerade" hänförs alla övriga former av ingrepp: det som på svenska brukar kallas "prickning" eller "rispning", och som har som syfte att rituellt framkalla en blödning utan att några delar avlägsnas. Vidare ingår alla former av att någon del av kvinnors underliv skrapas, skärs, bränns eller fräts.

I Somalia omtalas omskärelse i allmänhet, av både flickor och pojkar, som *gudniin*. Vill man ange att det specifikt rör sig om flickor används begreppen *gudniinka dumarka* eller *gudniinka hawenka*. Somalier i allmänhet gör ytterligare en distinktion: flickor är vanligtvis omskurna *faraoniskt* eller genom ett *sunna*-ingrepp. Enligt WHO's klassifika-

tion innebär detta anatomiskt att de flesta flickor – ca 80% enligt studier³ – infibuleras enligt kategori III. De ingrepp som folkligt benämns *sunna*, skulle kunna hänföras till kategori I, IV och kanske också II. Uppskattningar ger vid handen att en eller två procent av flickorna i Somalia inte genomgår något ingrepp alls.

Studier som innefattar män

Generellt är de flesta studier av kvinnlig omskärelse fokuserade vid de problem kvinnor drabbas av som konsekvens av ingreppet och hur de upplever att ha blivit infibulerade. Hur män, somaliska eller andra, ser på den kvinnliga omskärelsen är i det närmaste en obefintlig kunskap i den litteratur som finns. I litteraturen framställs män ofta som de aktörer som vinner fördelar av att sedvänjan upprätthålls, medan kvinnor framställs som offer för ett patriarkalt förtryck.⁴

Intressant är dock att i de fåtal studier som också inkluderar män, är det ofta så att forskningen pekar på att motståndet mot faraonisk omskärelse är utbrett bland män. I Sudan är faraonisk omskärelse lika vanligt förekommande som i Somalia. Efua Dorke-noo (1995:21) refererar till Shandall (1967), som tillfrågade 300 sudanesiska män med minst en infibulerad och en icke-infibulerad hustru om deras syn på sexuella relationer. Resultatet av utfrågningen var att 266 av männen sexuellt föredrog icke-infibulerade eller *sunna*-omskurna kvinnor.⁵

I en nyligen utförd studie från en by i Sudan (Almroth et al 2000) uppgav de sudanesiska männen omfattande komplikationer av sexuellt umgänge med infibulerade kvinnor. Det fanns en allmän tendens mot mildare former och i viss fall avståndstagande. Unga fäder i denna studie tog mer aktivt del i beslut rörande omskärelse av döttrarna än män i tidigare generationer, särskilt i de familjer där fäderna var negativa till ingreppet.

I vilken grad än motståndet hos de sudanesiska männen återfinns, är det inte säkert att det är nyväckt. Lowenstein redovisar en studie från 70-talet i vilken en övervägande majoritet av de tillfrågade sudanesiska männen sade sig vara motståndare till alla typer av kvinnlig omskärelse, medan kvinnorna gav uttryck för ett starkt stöd. I artikeln *Attitudes and attitude differences to female genital mutilation in the Sudan: Is there a change on the horizon?* framgår att av totalt 184 tillfrågade sudanesiska män var det bara åtta som var för någon form av omskärelse – och av dessa var det endast tre som förespråkade infibulation. Detta kan jämföras med att 29 av de 32 tillfrågade kvinnorna i samma studie förespråkade faraonisk omskärelse.⁶

Socialantropologen Lisen Dellenborg har utifrån fältarbete i regionen Casamance i Senegal kunnat konstatera att kvinnor i folkgruppen Joola själva varit aktiva i att under 1900-talet införa sedvänjan klitoridektomi. Omskärelsen talas generellt om i termer av religion, initiation och kunskap och ingår i ett större sammanhang, där flickorna initieras in i de vuxna kvinnornas gemenskap och kunskapsvärld. Ett motstånd mot den kvinnliga omskärelsen har under slutet av 1990-talet vuxit sig starkt bland fr a männen i vissa byar i området. Med hjälp av den senegalesiska lagen mot kvinnlig könsstympning som togs 1999 gick många av dem samman och organiserade sig mot seden. Kvinnor har överlag reagerat med misstänksamhet och tenderar att tolka männens motstånd mot omskärelsen som en förtäckt kamp mot det kvinnliga hemliga sällskapet och som

³ Se tex Dirie & Lindmark (1991); Grassivaro Gallo & Abdisamed (1985); Grassivaro Gallo & Viviani (1988).

⁴ Se tex Hosken (1993, 1994); Daly (1979); Levin (1980).

⁵ Se även Wright (1996:254).

⁶ Lowenstein (1978:419).

ett sätt att beskära kvinnornas handlingsfrihet. Framför allt de äldre kvinnornas övertygelse om att döttrarna bör omskäras har inte påverkats. De lokala uppfattningarna kring den kvinnliga omskärelsen skiljer sig åt mellan olika sociala aktörer och är under ständig förhandling. Överlag är stödet för seden starkast bland de äldre kvinnorna och kritiken mest uttalad av unga män.⁷

För svenskt vidkommande finns egentligen bara en studie där man specifikt koncentrerat arbetsinsatsen på hur somalier i Sverige ser på omskärelse och den innefattar också män: Nima Ismails och Ylva Sörman Naths studie *Ingen frågade mig* (2000). I den svarar sju av de nio tillfrågade somaliska männen, alla unga och ogifta, nej på frågan om det är viktigt att kvinnor är omskurna – de övriga två var mer osäkra. Det är ”skadligt”, ”onaturligt”, ”okunnigt”, ”olagligt” och ”olyckligt” att omskära kvinnor, enligt de sju männen (2000:20).

Sammantaget kan alltså konstateras att den allmänna diskursen kring kvinnlig omskärelse, där ofta männen tillskrivs skulden för sedvänjans upprätthållande, skulle vinna på att nyanseras.

Islam och kvinnlig omskärelse

Ofta görs en spontan sammankoppling mellan islam och kvinnlig omskärelse. Det kan konstateras att kvinnlig omskärelse visserligen utövas i en mängd muslimska länder, men att det i dessa länder *också* utövas av en del kristna grupper som de koptiska kristna, av grupper som är anhängare av skriftlösa religioner (traditionellt kallade *animister*) och av etiopiska falasha-judar, varav de flesta idag bor i Israel. Vidare kan konstateras att kvinnlig omskärelse inte praktiseras i en överväldigande majoritet av världens muslimska samhällen – inte heller i Saudiarabien, den muslimska trons vagg. Denna sedvänja praktiserades i minst tusen år i delar av Arabien och Afrika *innan* islam spreds i dessa områden. Då dessa trakter islamiserades eller kristnades införlivades sedvänjan i den religiösa föreställningsvärlden.

Koranen behandlar inte på något ställe omskärelse av flickor. De historiska källor som då står till förfogande är *hadithen*⁸ som är av olika stark tillförlitlighet. Den oftast citerade *hadithen*, både i facktexter och av somalier, handlar om att Profeten går förbi en omskärerska och en liten flicka medan ingreppet överförs. Profetens yttrande när han ser vad som pågår förekommer översatt till engelska i en mängd olika versioner, varav denna är en:

*”Do not overdo it, because it [the clitoris] is a good fortune for the spouse and a delight to her.”*⁹

Detta yttrande är naturligtvis öppet för tolkningar. En del muslimer vill hävda att Profeten föreskriver en mild form av kvinnlig omskärelse, en form där bara en liten bit av klitoris tas bort. Enligt denna tolkning skulle Profeten ha förespråkat en s k ”sunna-omskärelse”, medan han definitivt tycks ha tagit avstånd från grövre ingrepp som exempelvis excisioner med avslutande infibulation. Andra vill tolka *hadithen* som ett sätt

---

⁷ Dellenborg (1997, 2000a, 2000b).

⁸ *Haditherna* är berättelser om hur Profeten levde och verkade, och vad han sade om olika saker under sin livstid. För att avgöra hur tillförlitliga dessa berättelser är, så spåras de av skriftlärda bakåt ända till Profetens tid.

⁹ Citerad i Winkel (1995:4).

för Profeten att visa sitt avståndstagande inför en faktisk tradition,¹⁰ och hävdar att det inte är osannolikt att han hade för avsikt att med tiden ta definitivt avstånd från sedvänjan. På samma sätt som Profeten inte direkt tog avstånd från alkohol, utan började med att förespråka en måttfull konsumtion, bör hans uttalande tolkas som ett första steg till ett försök att utrota en skadlig tradition. Det finns ingenting som tyder på att Profeten lät omskära sina egna döttrar.

En annan *hadith* vars tolkning är föremål för tvist bland de skriftlärdade är:

*"Circumcision is a way for men, but is merely ennobling for women."*¹¹

Vanligt är att tolka denna *hadith* som att omskärelse är en plikt för män, medan det ska ses som "hedrande" för en kvinna att genomgå det – "there is no harm if a woman is uncircumcised whereas for a man circumcision is unavoidable" som en skriftlärd från 900-talet uttryckt det.¹² Alla är dock inte beredda att stödja sig på denna *hadith*, då den inte kan anses som "stark". Vidare lägger många muslimska författare tonvikten på att om ingreppet ska göras – "there is no harm in not doing it, and there is some reward in doing it" – så ska det utföras med ett så litet ingrepp som möjligt: att avlägsna hela klitoris är att likna vid en amputation av mannens penis.¹³

Sammanfattningsvis kan man hos vissa muslimska författare se ett visst stöd för en sunna-omskärelse av kvinnor – eller ett nästan symboliskt ingrepp av rituellt slag – , medan väldigt många väljer att tolka dessa *hadith*er som att genitala ingrepp på kvinnor skarpt avviker från de värden som är centrala inom islam. De textställen som då brukar anföras är t ex "*Vi har sannerligen skapat människan i den bästa skapnad*" (95:4)¹⁴ och "... – *rubba ingenting ur Guds skapelse!*" (ur 30:30).¹⁵

De flesta studier om somaliernas uttalade motiv för att utöva kvinnlig omskärelse visar att en majoritet av somalierna uppger att religionen är det viktigaste motivet för att omskära döttrarna.¹⁶ Ett sätt att förstå detta, med bakgrund av att muslimska auktoriteter så tydligt tar avstånd från faraonisk omskärelse, är att se det med bakgrund av att avståndet kan vara ganska stort mellan den folkliga nivån och den religiösa eliten. Utifrån ett mindre fältarbete i Etiopien konstaterar uppsalateologen Helena Andersson (1997) att det var stor skillnad i synsätt på sedvänjan i olika skikt i det etiopiska samhället: personer ur den skriftlärdade eliten gav uttryck för ett grundmurat motstånd, medan icke-läs och -skrivkunniga kvinnor tolkade seden att omskära kvinnor som att avgörande tecken på att de är muslimer:

---

¹⁰ Se tex Kassamali (1998:43) och Roald (2000).

¹¹ Anees (1989:111).

¹² Ibn Babawayh, citerad i Giladi (1997:263).

¹³ Winkel (1995:4). Med "reward", belöning, avses att då en människa en dag står inför Gud kommer alla hennes handlingar, de goda och de onda, att bedömas sammantaget. Att då ha genomgått ingreppet kommer, enligt denna ståndpunkt, vara till kvinnans fördel.

¹⁴ Den översättning som här anges är Knut Bernströms översättning av Koranen, kallad *Koranens budskap*, från 1998. I kommentaren till suraversen står det bland annat: "Dvs. utrustad med alla de egenskaper, fysiska och mentala, som svarar mot de funktioner som just denna varelse är avsedd att fylla".

¹⁵ Den svenska översättningen från Knut Bernström, 1998. På engelska förekommer ofta översättningen: "Let there be no alteration in Allah's creation" (se t ex Winkel 1995:4). För exempel på skriftlärdas motstånd mot kvinnlig omskärelse i Sudan utifrån denna koranvers, se Roald (2000).

¹⁶ Se tex Dirie & Lindmark (1991); Grassivaro Gallo & Abdisamed (1985); Grassivaro Gallo & Viviani (1988).

”The women cannot read, and therefore, concrete rituals like FGM are given an important role in passing on their social and religious identity to the next generation.”¹⁷

I avsaknad av möjligheten att själv läsa och tolka de islamiska källorna, kan kvinnlig omskärelse av lekmän komma att uppfattas som ett autentiskt sätt att vara religiös på, ett tecken på sann gudfruktighet.

På samma sätt som religionen kan vara en stark motor för sedvänjans upprätthållande, så kan religionen – i det här fallet islam – också vara starkt motiverande för att upphöra med traditionen att infibulera. Detta är något som blir tydligt i rapportens empiriska avsnitt.

Att bli vuxen är att vara omskuren*

Historiskt har omskärelse av både flickor och pojkar utgjort ett mycket centralt inslag i somalisk kultur. Med avseende på omskärelse är det somaliska folket indelat i två övergripande kategorier: a) de som är omskurna och därmed vuxna (*gudan*) och b) de som inte är omskurna och därmed fortfarande betraktas som barn (*buuryaqab*).

När det gäller omskärelse i allmänhet, så finns en föreställning om att klitoris (*kintir*) och förhuden på penis – två kroppsdelar som omfattas av den gemensamma beteckningen *buuryo* – är orena inslag i den mänskliga kroppen och därför måste tas bort. En icke omskuren kvinna eller man (en *buuryaqab*) kan exempelvis inte slakta ett djur via skäkting, eftersom det dödade djuret i så fall betraktas som ett kadaver och därmed är oätligt. En oomskuren person kan inte heller vara i närheten av vuxna som ber. Enligt islam är omskärelse av både flickor och pojkar att hänföra till *sunna*, till de handlingar som rekommenderas av Profet Muhammed i *haditherna*. En skillnad förekommer dock: generellt betraktar muslimer pojkars omskärelse som starkt rekommendabel, på gränsen till obligatorisk, medan omskärelse av flickor är mer frivillig (se föregående avsnitt).

Det är, enligt många somalier, viktigt att göra en skillnad mellan omskärelse (*gudniin*) som allmänt kulturellt fenomen och infibulation/faraonisk omskärelse (*qodob*) som en mer specifik praktik. Det är inte bara så att de två formerna av omskärelse betecknas med två olika ord; den allmänna typen av omskärelse (*gudniin*) har en djupare betydelse i den meningen att den, som vi har sett ovan, ger personen en symbolisk renhet och för honom eller henne in i kategorin *vuxen* – därmed blir han eller hon någon att räkna med.

Den faraoniska omskärelsen (*qodob*) är däremot mer förknippad med *social kontroll* av den kvinnliga kroppen. Det huvudsakliga syftet med infibulation är sålunda att minimera flickans möjligheter att praktisera – enligt såväl den religiösa som den kulturella traditionen – olaglig, i betydelsen utomäktenskaplig, sex. Genom att infibulera en flickas vagina uppfylls alltså det allmänna *religiösa* värdet av renhet och vuxenhet; samtidigt som kvinnan, i ett *socialt* sammanhang, erhåller ett fysiskt konstruerat kyskhetsbälte, avsett att förhindra sexuella relationer. Det primära syftet med infibulation är sålunda sexuellt preventivt, men det finns också ett antal sekundära vinster förknippade med ingreppet: oskulden bevaras före äktenskap, dotterns sociala värde skyddas, familjen skyddas från ryktesspridning och skvaller, graviditet där faderskap inte kan fastställas förhindras, våldtäktsmän avskräcks. Som ett sekundärt värde är det också möjligt att

---

¹⁷ Andersson (1997:21).

* Detta avsnitt är ett resultat av diskussioner ledda av Asha Omar och Ali Elmi. Deras resonemang utgår ifrån intervjuerna, men är också grundade i deras personliga erfarenheter i kraft av att vara ”insiders” i den somaliska kulturen.

konstatera, något som många somalier ger uttryck för, ett estetiskt ideal: en faraonisk omskuren vagina är vackrare i och med att den är slätare än ett oomskuret könsorgan.

I många länder genomgår flickorna en symboliskt genomarbetad *rite de passage* vid själva omskärelsetillfället. Det är vanligt att betrakta transformationen från barn till kvinna som en så viktig del av flickornas liv att man, för att på olika sätt markera förändringen i social status, har utvecklat särskilda ceremonier som omger händelsen. I Somalia skiljer sig omskärelsetillfället en del jämfört med hur det går till i många andra afrikanska länder; i Somalia saknas en symboliskt utvecklad ceremoni för den kvinnliga omskärelsen. Ändå är omskärelsetillfället av avgörande betydelse för flickan, eftersom hennes status, och kategoriseringen av henne, förändras så markant efter ingreppet.

Som vi har sett ovan refererar de somaliska termerna till faktiska fenomen: omskurna/oomskurna, barn/vuxna, omskärelse/infibulation och så vidare. Några av dessa ord har dessutom en *metaforisk* innebörd som överskrider det konkreta innehållet; orden innehåller negativa och positiva värdeladdningar som kan användas i socialt nedsättande eller uppvärderande syfte. Att klassificera någon som en *buuryaqab*, som ett barn (d v s omskuren – även om personen i fråga är fysiskt omskuren), är sålunda ett sätt att stigmatisera vederbörande socialt. Det uppfattas som starkt nedsättande av både kvinnor och män att hänföras till denna kategori, eftersom det antyder att man inte tillhör den vuxna gemenskapen. En term som specifikt används för att misskreditera kvinnor i Somalia är *kintirey* (en form av det somaliska ordet för klitoris, *kintir*). Att vara 'kintirey' är synonymt med att bli betraktad som en som har kvar sin klitoris, vilket innebär att man fortfarande tillhör den "lägre" delen av kvinnligheten. En annan, mycket starkt nedsättande term för kvinnor, är att bli definierad som en prostituerad (*sharmuuto*). Socialt riskerar kvinnan att definieras som en sådan om hon praktiserar sex före eller utanför äktenskapet, vilket innebär en stor risk för att bli utesluten ur den sociala gemenskapen.

4. Kvinnorna

Motståndet mot faraonisk omskärelse

Den överväldigande majoriteten av kvinnor som intervjuats under kartläggningen var motståndare till faraonisk omskärelse. I princip alla kvinnor hade bestämt sig för att, oavsett om de valde att stanna kvar i Sverige eller återvända till Somalia, låta bli att omskära döttrarna faraoniskt. Det fanns följande huvudskäl till motståndet:

- ? uppfattningen att islam förbjuder den här typen av praktik;
- ? de medicinska komplikationer som ofta drabbar kvinnor efter ingreppet (även om inte alla kvinnor säger sig ha drabbats av några kroniska problem),
- ? den smärta som tillfogas flickorna i samband med ingreppet;
- ? de sexuella problem som uppstår på bröllopsnatten, i de fall mannen förväntas penetrera den stängda vaginan.

Majoriteten av kvinnorna som intervjuats i kartläggningen har blivit infibulerade. De kvinnor som gav uttryck för att de haft problem beskrev dessa på ganska likartat sätt; de beskrev smärta vid själva omskärelsetillfället och efteråt, smärta vid menstruation och problem vid urinering.¹⁸ Dock gav ett par av kvinnorna spontant uttryck för att de upplevde fler medicinska problem i form av infektioner *efter* att de öppnats. De hade kommit att uppleva infibulationen som att deras underliv var skyddat, och att avsaknad av infibulation ledde till att det "öppnats upp" för urinvägs- och svampinfektioner.

En annan erfarenhet som ligger till grund för motståndet mot infibulation är lidandet som är förknippat med samlagsdebuten. Nedan följer en skildring av dessa problem av en kvinna som var gift mycket länge innan hon och hennes man kunde ha sex:

"Jag var sex år när jag infibulerades. Jag gifte mig när jag var arton år. Jag träffade min man när jag var ung. Jag älskar honom mycket. Det var i Sverige vi försökte ha sex första gången. Första natten sade min man: 'Vi är gifta nu'. 'Jag vet', sade jag. 'Och vi kan börja...' Han var så snäll. Han gick till apoteket och köpte en mjukgörande salva... men det gick inte. Hålet var för litet. Dom hade sytt ihop allt. Hur kan han komma in? Du vet att han vill. Han har aldrig haft sex förut heller, så du vet att det är jättesvårt för honom. Jag förstod att det var så, men ville också att han skulle förstå mig. 'Vi väntar', sade han, 'vi tar det som det kommer.' Han kontaktade också läkare. Han menade att det var bättre att jag öppnades på sjukhus. Men det ville jag inte. Jag ville vänta, det kändes bättre. Vi kämpade för att få hålet lite större, men det var svårt. Det kan ta flera månader. Vissa män tänker bara på sig själva och försöker öppna allt på en gång. Men min sade: 'Nej, något som gör ont gör jag inte.' Så

---

¹⁸ För en genomgång av vanligt förekommande medicinska komplikationer i samband med kvinnlig omskärelse, se exempelvis WHO (1998); Dirie (1985, 1991); Dirie & Lindmark (1992). Läkaren Nima Ismail har gjort en studie i Sverige av unga somaliska flickors komplikationer av infibulationen (1999).

vi slutade att ha samlag. Men jag blev med barn trots att hålet var så litet. Det var när jag födde mitt första barn som jag öppnades."

Här framgår det med all önskvärd tydlighet hur plågsamt det är för kvinnan att öppnas sexuellt. Hur mannen upplever det framkommer svagt, men precis som i så många andra beskrivningar gjorda av män och kvinnor i kartläggningen, visar mannen både ömhet och empati gentemot hustrun. Den här kvinnan och hennes man försökte öppna vaginan genom att ha sex, men det stora flertalet kvinnor som intervjuats har låtit öppna sig på sjukhus just för att de är medvetna om vilka problem de ställs inför om mannen skall försöka penetrera dem.

Samtliga som intervjuats menade att de, i samband med att deras medvetenhet om vad islam säger har ökat, har kommit till insikt om att infibulation är förbjudet; att det är *haram* (förbjudet) att avlägsna kroppsdelar. Vissa menade att deras religiösa insikter ökade redan i hemlandet, men annars verkar det vanligt att detta är en process som uppstått i den somaliska diasporan. En av kvinnorna, som menade att hon inte upplevt några problem med sin egen infibulation och dessutom uppfattade infibulerade vaginor som "vackra", var av religiösa skäl motståndare till ingreppet:

"Nu förstår vi mer av vad islam säger. Nu har människor förstått att det är förbjudet enligt islam att ta bort delar av kroppen. Så, nu är det annorlunda jämfört med tidigare. Det var islam som fick mig att börja tänka annorlunda om faraonisk omskärelse. Med hjälp av islam har jag insett att infibulation tillhör den somaliska traditionen och inte religionen. Jag förstod att det är fel med omskärelse när jag började ta del av Koranen och haditherna."

Majoriteten av kvinnorna var negativa till infibulation och hade bestämt sig för att skona dottrarna från ingreppet. I det sammanhanget uppfattade en stor del av kvinnorna att det är positivt med en lagstiftning som förbjuder sedvänjan. Någon menade att det var acceptabelt att följa den svenska lagen eftersom den var riktad mot en kulturell och inte en religiös tradition. Det hade varit annorlunda, menade den här kvinnan, om infibulation utgjorde ett väsentligt inslag i islam; då hade det inte funnits någon anledning att följa sekulära regler. Ett par kvinnor uttryckte dock kritik mot det svenska samhällets lagstiftning mot infibulation. Även om deras avsikt var att upphöra med faraonisk omskärelse, upplevde de lagen som ett kulturimperialistiskt intrång i somaliska angelägenheter; att det är odemokratiskt av det svenska samhället att attackera somalisk tradition.

Kvinnlig omskärelse och möten i det svenska samhället

Det första läkarbesöket i Sverige är en händelse som många av kvinnorna beskrev som viktigt för deras tänkande kring infibulation. För dessa kvinnor har läkarbesöket utgjort en traumatisk upplevelse, en kulturchock, som tvingat dem att reflektera över vilka de är, och vad som kan betraktas som normalt och onormalt:

"Första gången jag var på läkarbesök i Sverige glömmar jag aldrig. När läkaren, en kvinnlig läkare, kom fram till mig och tittade blev hon bestört. Hon bara gapade och frågade: vad har hänt med dig? Jag var gravid i åttonde månaden, men hade inte fått möjlighet att besöka läkare tidigare. Jag blev chockad av läkarens reaktion. Tänkte att nu är det något

fel på mig. Jag förstod inte att läkaren reagerade över infibulationen. Jag trodde att det var något fel på mig och min graviditet. Jag fick en sten på mitt hjärta. Innan läkaren ens talat med mig om vad hon reagerade över, kallade hon in flera stycken andra. Jag kunde inte andas, jag kunde inte prata. Sedan frågade jag henne vad det var. Då undrade hon vad som hänt därnere, om jag blivit opererad eller så. Efter ett tag förstod jag att hon menade min omskärelse. Jag försökte förklara vad det var. Jag berättade att jag fått det av min mamma och att det är en omskärelse man får när man är liten i Somalia. Till slut orkade jag inte längre. Jag bad henne hämta min man som satt utanför. Jag ville ha allmän information om hur det var med min graviditet, men läkaren prioriterade bara min omskärelse... istället för att bekräfta att jag och bebisen mådde bra. På några minuters läkarbesök ville jag ha svar på det jag gick dit för, inte berätta allt om min omskärelse."

Den somaliska kvinnans reaktion – en blandning av chock, förvåning, trötthet och ilska – är en självklar reaktion på att ha blivit okänsligt behandlad av läkaren. För kvinnan hade den egna omskärelsen upplevts som naturlig ända fram tills att den bemöttes som en anomali av den kvinnliga läkaren. Efter den här händelsen, menade kvinnan, fick hon ett annorlunda synsätt på sig själv och på faraonisk omskärelse. Flera kvinnor skildrade likartade upplevelser vid det första gynekologiska besöket inom svensk sjukvård.

Dessa erfarenheter sträcker sig tillbaks till decennieskiftet mellan 1980- och 90-talen. Att upplevelsen blev så traumatisk kan nog förklaras med att kunskapsnivån inom sjukvården var förhållandevis låg vid den här tidpunkten; som redogörelserna skildrar tycks det ha varit lika mycket av kulturchock för de svenska läkarna att möta infibulerade vaginor som det var för kvinnorna att konfronteras med läkarnas reaktioner.

Mycket har hänt sedan dessa kvinnor gjorde sina första besök hos barnmorskor och gynekologer. Detta har inte minst att göra med att Socialstyrelsen valde att satsa på ett flerårigt pilotprojekt på 90-talet, förlagt till Invandrarförvaltningen i Göteborg. Projektgruppen i Göteborg har bl a fungerat som kunskapsbank för yrkespersoner som kommit i kontakt med frågan om kvinnlig omskärelse i olika delar av Sverige. Projektet beskrivs i boken *Den smärtsamma traditionen* (Omsäter 1996), där också frågan om bemötandet inom vården tas upp: "Patienten måste alltid bemötas som den födande kvinna, blivande mor, hon är", betonar barnmorskan Wenche Johansson på Östra sjukhuset i Göteborg i boken (1996:28).

En annan aspekt som blev tydlig i många intervjuer är en generell rädsla för svenska myndigheters maktbefogenheter. Upplevelsen av "myndigheten" är att den kan tränga in i den privata sfären och, i värsta fall, tvångsomhändertaga barnen. Kvinnorna var tämligen samstämmiga i sitt synsätt på att risken för ett omhändertagande var störst ifall de omskar sina döttrar. Någon kvinna beskrev att rädslan kunde ta sig uttryck i att mammorna alltid såg till att barnen bar nya och fina kläder på dagis; om barnen var klädda i begagnade eller slitna kläder fanns risken, menade kvinnan, att myndigheterna skulle tro att barnets förhållanden var så dåliga att barnet inte kunde bo kvar hemma.

En kvinnas rädsla för myndigheter tog sig uttryck i ilska. En dag drabbades hennes tonåriga dotter av huvudvärk och var tvungen att gå hem från skolan. När hon återvände till skolan dagen efter, berättade läraren att de upptäckt blod i klassrummet. Personal på skolan frågade om det var hennes blod, något flickan förnekade. Därefter frågade de om flickan hade blivit omskuren; de misstänkte att hon blivit omskuren i Sverige. Modern blev arg över detta, som hon uppfattade det, påhopp:

"Det var helt fel. Hur skulle jag kunna omskära någon i Sverige? Här finns inga traditionella läkare. Jag kan inte omskära själv... dom sände mig till socialförvaltningen och ringde och höll på. Varför gjorde de så? Jag hade inte precis tagit livet av någon."

Sunna-omskärelse

Av de kvinnor som tillfrågades om sunna-omskärelse, var det en del som uttryckte att ett sådant ingrepp är acceptabelt, så länge ingenting skärs bort. Men även om man anser att sunna-omskärelse är acceptabelt, så är det inte säkert att man själv skulle välja det för sina döttrar:

" - Hur mycket tar man vid sunna-omskärelse?

- Sunna? Det är bara lite blod. Man tar ingenting, tror jag. Lite blod bara. Alltså, man ska bara röra på den [klitoris]. Man ska inte ta bort någonting. Resultatet är i alla fall att kvinnorna blir likadana som svenskar.

- Hur då?

- På samma sätt som Gud skapat oss. Sunna förändrar ingenting. Det är bara en liten blödning.

- Är du för eller emot sunna?

- Det är bra. [---] Dom tar bara lite blod, det kommer att rinna lite blod bara. Man varken skär eller syr någonting.

- Varför är det bra med sunna?

- Min dotter behöver inte göra sunna. Jag skall låta henne vara. Men, sunna, det är vår religion. Pojkarna måste ju omskäras lite grand. Man gör det för att bli ren. Man är inte tvungen att göra sunna, men det är bra om man gör det."

Här ger kvinnan uttryck för olika aspekter av ordet 'sunna' (se not 2): den mildare sunna-omskärelsen ses som något av religionen rekommenderat, då dess benämning sammanfaller med det religiösa uttrycket för handlingar som är rekommendabla enligt profet Mohammed.

En av kvinnorna, med uppfattningen att islam förbjuder faraonisk omskärelse, redogjorde för sin egen dotters sunna-omskärelse på följande sätt:

"När min dotter var sex år blev hon sunna-omskuren. Då tog dom bort förhuden runt klitoris och sydde litegrand. Några syr mer, andra mindre. Min dotter har bara ett stygn. Ingen av mina döttrar är infibulerad."

Hos kvinnorna är det också något oklarare huruvida de är förespråkare eller motståndare till sunna-omskärelse; en tendens tycks dock vara att majoriteten av kvinnorna uppfattar den mildaste formen av sunna – prickning med liten blodsutgjutelse – som ett tämligen odramatiskt ingrepp som bör tillåtas.

Förespråkare av faraonisk omskärelse

Övertygad

Under arbetet med kartläggningen lyckades vi etablera kontakt med *en* kvinna, ännu utan egna döttrar, som med emfas sade sig vara för faraonisk omskärelse. Utan att tveka det minsta uppfattade kvinnan infibulation som något positivt. På frågan hur hon såg på faraonisk omskärelse i allmänhet menade hon att traditionens fördelar överväger nackdelarna:

"Faraonisk omskärelse är mycket bra! Det är bra innan man har gift sig eftersom flickan bevisligen är oskuld. Det är också bra för att mamman lättare kan kontrollera flickan. Om hon varit med någon kille eller inte. Med den här traditionen är det svårt för henne att träffa en kille och ha sex. Jag tycker också att det är så fint när man har skurit [visar en svepande rörelse med handen, som på ett slätstruket kön]."

Den smärta och de medicinska problem som ofta blir konsekvensen av infibulation avfärdade kvinnan som ganska triviala och som något " normalt". Hon menade, till exempel, att även svenska kvinnor kan uppleva problem vid menstruation. Hennes svar betonade snarare de karaktärsdanande effekterna av att övervinna fysisk smärta. De sociala och estetiska skälen för infibulation vägde tyngre än eventuella fysiska komplikationer. Män, menade hon, kan rentav känna en större respekt för kvinnor som varit "starka" nog att genomlida plågorna av faraonisk omskärelse.

För kvinnan var faraonisk omskärelse synonymt med att flickor erhåller en moralisk garanti för dygd. Detta uppfattade hon som särskilt viktigt i Sverige där synen på sexualitet är mer liberal än i hemlandet. Hon menade att det är svårt för de somaliska mammorna i Sverige att uppfostra döttrarna. Mammorna *"kan inte göra någonting, flickorna kan gå vart dom vill och göra vad dom vill"*. Därför, menade hon, att det är bättre att alla åker tillbaka till Somalia. Faran med att stanna kvar i Sverige är att flickorna blir försvenskade och kanske sover över hos pojkvänner med allt vad detta skulle kunna innebära i sexuellt avseende. En av konsekvenserna med att flickor försvenskades var risken för utomäktenskapliga graviditeter.

Under intervjun uttryckte kvinnan missnöje med att många somalier väljer bort faraonisk omskärelse i Sverige. Hon menade att det förvisso är möjligt – även om det i hennes perspektiv inte är önskvärt – att stoppa sedvänjan i Sverige, men betonade också att den även fortsättningsvis bör praktiseras i Somalia. Hon var överhuvudtaget kritisk till somaliernas undfallenhet inför svensk lagstiftning:

"Somalier är dumma om de slutar att omskära döttrarna. Dom bara accepterar svensk lag. Det är inte deras [somalernas] lag. Dom accepterar det svenska istället för att acceptera sin egen tradition. Om det är svårt att omskära i Sverige kan man åka till Somalia eller något annat afrikanskt land och genomföra det. Varför ska Sverige stoppa omskärelse? Vi kommer från ett annat land, med annan tradition."

Ett påtagligt inslag i intervjun med kvinnan – något som illustreras av citatet ovan – är att hon ger uttryck för en etnisk protest. Kvinnan menar att hennes landsmän bör motsätta sig det svenska samhällets försök att förändra somalier eftersom "vi", somalierna, har egna regler. En del av normerna, menade hon, härrörde från somalisk kultur och tradition. Den andra delen utgjordes av islams regelsystem. Hon var, i likhet med övriga

kvinnor och män som intervjuats, medveten om att islam förbjuder faraonisk omskärelse. Detta var emellertid inte ett tillräckligt skäl för att man skulle avstå ingreppet:

"Svenskar har sina lagar. Vi har regler och lagar också. Jag vet att islam säger nej till könsstympning. Att man istället kan göra sunna-omskärelse. Sunna är bra, men infibulation är bättre. Jag är rädd för Guds straff, men jag skulle ändå välja traditionen."

Hon menade att sunna-omskärelse är ett acceptabelt val; att flickan i och med detta ingrepp också erhåller en god moral. För henne personligen var dock infibulation att föredra, eftersom detta ger ännu större garantier för att flickan skall betraktas som bra ur moralisk synvinkel.

Kvinnan menade att somalier i Sverige är uppdelade i sin syn på faraonisk omskärelse, att här finns många som är både för och emot sedvänjan. Många av dem som är för, menade kvinnan, vågar emellertid inte uttrycka detta av rädsla för repressalier. Flera somalier skulle vilja omskära döttrarna faraoniskt, men är rädda för att genomföra ingreppet eftersom detta kan leda till fängelse. Särskilt utsatta i det här fallet är, enligt kvinnan, somalier med unga döttrar. De är rädda för att socialförvaltningen eller någon annan myndighet skall få kännedom om deras uppfattning och ta barnen ifrån dem:

"När man inte har några barn är man fri att säga vad som helst. De som har barn kan inte säga någonting. Många är rädda för socialen och myndigheterna. Man kan ju få mellan fyra och tio års fängelse... mellan fyra och tio år!"

Kvinnan menar att det är kvinnorna som bär ansvaret för praktiken att omskära flickor, vilken typ av omskärelse det än handlar om. En vanlig föreställning i diskussionen kring kvinnlig omskärelse är att män av olika skäl tvingar kvinnor att genomföra ingreppet. Detta avfärdas av den intervjuade kvinnan:

"Många kvinnor vill ha infibulation. Jag är inte man, jag vill! Det är hundra procent kvinnornas skuld. Kvinnorna vill, mer än männen. Alla kvinnor tycker om faraonisk omskärelse. Dom [mammorna] är rädda [för att flickorna skall få dåligt anseende]."

Tveksam

Under kartläggningen träffade vi en kvinna som uttryckte en viss tveksamhet kring faraonisk omskärelse. Mötet med den här kvinnan ägde rum inom ramen för en oplanerad gruppintervju med somaliska kvinnor. Den tveksamma kvinnan var gäst hos den kvinna som utgjorde huvudinformatant.

Tveksamheten var förankrad i den osäkerhet inför framtiden som många somalier upplever. Kvinnan menade att det är enkelt att avhålla sig från faraonisk omskärelse i Sverige, men att situationen är annorlunda i Somalia. Beslutet att undvika omskärelse av döttrarna gäller för flertalet kvinnor oavsett om de väljer att bo kvar i Sverige eller flytta tillbaks till hemlandet. Den tveksamma kvinnan menade dock att hon sannolikt skulle låta infibulera sin dotter om hon återvände till Somalia. Dels för att där finns ett hårdare socialt tryck från omgivningen, dels på grund av en rädsla för att flickan skall få svårigheter att gifta sig:

”Om jag åker tillbaka till Somalia kommer vi att omskära... vem ska gifta sig med henne annars? Om jag åker hem, så kommer min mamma och mormor att säga ’Hon är inte omskuren. Nej, vi måste få det gjort!’ Så det blir nog så.”

Beslutet att låta omskära flickan skulle endast gälla om kvinnan valde att bosätta sig i Somalia permanent.

Samtliga kvinnor som intervjuats är medvetna om att det kan uppstå sociala problem i Somalia om döttrarna saknar omskärelse. Ändå, hävdade många, skulle det inte bli problem för deras egna döttrar att återvända till Somalia utan att vara infibulerade. Idag är det sällsynt att äktenskap arrangeras utan att kontrahenterna känner varandra. Det vanligaste tillvägagångssättet är att en ung man och kvinna möts, lär känna varandra och ber sina föräldrar om att arrangera ett äktenskap för dem. I den sortens relation finns utrymme för att ömsesidig tillit ska uppstå. Mannen vet innan han gifter sig att flickan är en ”bra” flicka – hon behöver inte ha ett infibulerat kön som bevis på att hon är en god kvinna och någon han kan lita på. De kvinnor som är sunna-omskurna (och som därmed inte kan visa upp ett stängt kön) gifter sig med män som godtar detta på förhand. Dessa kvinnor kan bevisa sin moraliska status helt enkelt genom att neka fästmannen sexuellt umgänge före giftermålet.

Om döttrarna gifter sig med somaliska män i Sverige, så kommer dessa män att ha en helt annan syn på traditionen än om de vuxit upp i Somalia. Och bland framtidens män i Somalia kommer många att ha levt i exil. Inom denna grupp, påpekade en del kvinnor, kommer deras oinfibulerade döttrar, om de en gång flyttar tillbaka till Somalia, inte att ha några problem med att finna en make.

Oskuldens betydelse

Alla som intervjuats i den här kartläggningen, både kvinnor och män, bekräftar att omskärelse av flickor är kvinnornas ansvar. Som pappor kan männen protestera, men i praktiken är det kvinnorna som fattar det avgörande beslutet och själva ser till att ingreppet görs, antingen hos omskärska eller läkare. Vissa kvinnor menar till och med att alltför långtgående protester från männen är ett oförskämt ifrågasättande av kvinnan, som gör att hon känner sig förnedrad av mannen. Kvinnornas egna förklaringar till varför man har utsatt flickor för faraonisk omskärelse cirkulerar kring teman som oskuld, dygd, äktenskap och rädsla för att ett utomäktenskapligt barn kan leda till utstötning ur den sociala gemenskapen. Samtliga som intervjuats ger en samstämmig bild av att utomäktenskapliga barn, i praktiken *barn utan pappa (wacal)*, är en social katastrof som endast kan undvikas om kvinnan och mannen ingår äktenskap.

Alla kvinnor som intervjuats menar att det är viktigt att kvinnan är sexuell oskuld inför sitt första äktenskap. Oskulden utgör ett kroppsligt bevis på att kvinnan har en god moral; att hon är att lita på. Detta utgör kvinnornas huvudsakliga förklaring till varför mödrarna har valt att infibulera sina flickor. En kvinna beskrev den faraoniska omskärelsen som ett effektivt ’preventivmedel’, då den utgör ett fysiskt hinder som nästan omöjliggör sexuell promiskuitet. Kvinnorna menade att såväl islam som somalisk tradition kräver att de är oskulder innan de gifter sig. Betydelsen av att vara oskuld bör emellertid också förstås i relation till männen: samtliga kvinnor var övertygade om att män helst ingår äktenskap med oskulder. En ogift kvinna i tjugoårsåldern som aldrig haft sex, menade att hon var tvungen att praktisera avhållsamhet för att kunna gifta sig:

"Män vill ju vara med andra kvinnor och dom vill göra allt. Dom vill ha frihet att vara med svenska tjejer, invandrartjejer eller med somaliska tjejer som vill ligga med dem. Men till slut vill dom ha en flicka som är bra. Som aldrig har varit med någon annan man. Som har respekt för sig själv och som aldrig har legat med någon. Det är bara så. När man träffar någon man vill gifta sig med är det bra att kunna säga: 'Nej, jag har aldrig legat med någon.' Det är ett bra tecken. Då visar man att man är en bra kvinna."

En annan kvinna menade, i likhet med alla andra kvinnor och män som intervjuats under kartläggningen, att omskärelsen av flickor är mödrarnas uppgift och att män föredrar att gifta sig med sexuellt orörda kvinnor:

"Det är mamman som bestämmer hela tiden. Det är mamman som vill att hennes dotter skall omskäras. Mamman vill inte att hennes dotter skall bli annorlunda jämfört med de andra. Men jag är hundra procentigt övertygad om att somaliska män vill gifta sig med en oskuld. Män kan tänka sig att vara med andra kvinnor innan de gifter sig, men när tiden är inne vill de träffa en oskuld... det är ju ett tecken på att kvinnan är bra. Annars kommer han hela tiden att tänka: hon har varit med en annan man innan hon träffade mig."

I citaten framhålls kvinnans värde som oskuld i relation till männen. Risken med att inte vara oskuld inför det första äktenskapet är att man förblir ogift, för att ingen man vill gifta sig med någon som inte kunnat 'kontrollera sin sexualitet'. För kvinnorna utgör oskulden i grunden en garanti för att de skall kunna konstruera ett gott liv. Om kvinnorna inte är oskulder riskerar de, uttryckt på ett annat sätt, att stigmatiseras som 'horor' av omgivningen och få svårigheter med att kunna gifta sig och bilda familj. Detta innebär naturligtvis en social katastrof för individen i ett samhälle där både religionen och den kulturella traditionen lyfter fram familjen som den viktigaste sociala enheten.

En annan fara är att utomäktenskapliga sexuella förbindelser kan leda till graviditet. Här är det också så att alla som intervjuats är eniga om att detta är en tragedi för kvinnan, hennes familj och för barnet. En utomäktenskaplig graviditet betyder att barnet blir faderlöst:

"Det svåraste som kan hända familjerna är att flickan blir gravid utan att vara gift. Hon räknas som en... jag kan inte bara säga hora... det räknas som något som skadat familjen generation efter generation. Barnbarnsbarnbarn bär på den skammen. Och flickan kan inte behålla det här barnet... det kommer inte att tillhöra någon. Hon måste alltså hitta hans pappa på något sätt [och gifta sig]."

Att barnet inte "kommer att tillhöra någon" syftar på att det somaliska samhället är patrilineärt: släktskap räknas på fädernet. Ett barn är släkt med moderns familj på en mer vardaglig nivå, men *blodsbanden* finns i faderns familj. Ett barn som föds "utan far" föds därmed utanför den sociala strukturen och klansystemet.¹⁹

Hos en del av de tillfrågade kvinnorna väckte frågan om utomäktenskapliga barn starka reaktioner:

---

¹⁹ En bra genomgång av klanstrukturens betydelse finns i Barnes Lee & Boddy (1994).

"Barn... utan att vara gift!? Att kvinnan ska ha barn utan pappa!? Det är så hemskt. Det kan inte existera. Man kan inte ha barn utan pappa, det är jättesvårt. Då måste kvinnan flytta ut. Hon kan inte stanna hos sin familj. Jag känner till många i Somalia som drabbades av detta... kvinnorna kom aldrig tillbaka till sina familjer, aldrig. Dom försvann."

Citatet avspeglar ett faktum som alla informanter beskrev på likartat sätt: en kvinna som får ett utomäktenskapligt barn där fadern är okänd, eller inte vill ta på sig faderskapet genom att gifta sig med kvinnan, utesluts ur den sociala gemenskapen. Hon betraktas nästan utan undantag som i social mening död. Enda möjligheten att rädda kvinnan – och familjen – från en sådan katastrof är att mannen träder fram, erkänner att han är far till barnet och att ett giftermål kommer till stånd. Kan så ske, fritas kvinnan helt från skam.

Föreställningar om män

En tanke som ofta formuleras i den feministiskt orienterade litteraturen om kvinnlig omskärelse är att män både föredrar och kräver att kvinnor är omskurna (se t ex Hosken 1993, 1994). Även i den här kartläggningen intar männen en central position i kvinnornas föreställningsvärld när det gäller sedvänjan. Generellt har dock kvinnorna som deltagit i kartläggningen uttryckt ett mer nyanserat förhållningssätt till män, än många av de författare som publicerat sig på området. En föreställning som i stort sett samtliga kvinnor klätt i ord är att män helst vill ingå äktenskap med kvinnor som har sin sexuella oskuld intakt. Det som varierar hos kvinnorna är hur de föreställer sig vad män definierar som oskuld; huruvida män föredrar faraoniskt omskurna eller naturliga oskulder. Vissa kvinnor menade dock att män, både av moraliska och sexuella skäl, föredrog infibulerade kvinnor. En kvinna var, trots att hon aldrig talat med sin man om saken, säker på männens uppfattning:

"Jag tror att män tycker om infibulation. Även om jag aldrig frågat min man kan man höra när han skojar och så. Du kan höra vad han säger om kvinnor som blivit öppnade av till exempel utländska män. Då säger han att hon inte längre är oskuld, så därför vill ingen somalisk man ha henne. Det är som om hon var smutsig eller så. Jag tror att båda delarna är viktiga. Både att det är skönt för honom... men viktigast av allt är att hon är oskuld. Dom är stolta över att ha hittat en kvinna som är oskuld."

En intressant aspekt i intervjuerna är att det är en skillnad mellan män som allmän kategori och de män som kvinnorna har erfarenhet av i egenskap av att vara döttrar och hustrur. Det förekommer exempelvis att kvinnorna har föreställningar om att män i allmänhet föredrar infibulerade kvinnor, då detta skulle ge större sexuell njutning. En och samma kvinna kan ge uttryck för denna tankegång, samtidigt som hon i samma intervju beskriver hur hon (i samråd med sin man) valt att låta öppna sig på sjukhus istället för att mannen penetrerar den infibulerade vaginan.

Skillnaden mellan män som abstrakt kategori och som konkret social erfarenhet framkommer extra tydligt när kvinnorna talar om sina egna pappor. I många intervjuer kommer kvinnorna att tala om hur deras egna pappor motsatt sig faraonisk omskärelse – medan somaliska män i allmänhet antas vara förespråkare. Att mamman vill omskära mot pappans vilja är ett tema som återkommer i åtskilliga intervjuer. En kvinna berättar

de att hennes mamma ansåg att hon, dottern, måste omskäras för att kunna gifta sig, men att *"min pappa gick inte med på det, han ville inte att jag skulle omskäras, så när han var bortrest gick vi till en läkare."*²⁰ Samma kvinna menade dock att andra somaliska män föredrar att flickor omskärs.

Den här tanken återfinns också, såväl implicit som explicit, i den vetenskapliga litteraturen. Hypotesen är att män — förutom att infibulation är ett sätt att kontrollera kvinnor och att det är njutningsfyllt — också vill ha faraonisk omskärelse eftersom samlaget ger dem möjlighet att bevisa att de är riktiga män. Socialantropologen Aud Talle menar till exempel att:

"Genomträngandet av den infibulerade kvinnan i samband med äktenskap är nämligen dels ett uttryck för mannens kontroll över sin kvinna och hennes avkomma, men även ett bevis på hans manlighet och mod. [--] Om de inte kan forcera infibulationen med sin egen penis, skall de vara tillräckligt modiga för att tillgripa kniven. Dolken och penis är båda symboler för manlighet och dominans över kvinnan" (1987:51).

"It is claimed that Somali men find pleasure in a very tight opening in that some resistance and a certain amount of coercion when performing coitus is said to enhance their satisfaction and manly pride" (1993:100).

Framställningen bör förstås som ett uttryck för en *sexuell ideologi* i det somaliska samhället. Även om jämställandet av dolk och penis som symboliska uttryck för mäns dominans kan hänföras till den akademiska sfären, så kan man återfinna vissa tankegångar i det tankegods som delas av somalier generellt. Till en sådan ideologi av delat tankegods hör uppfattningar som att *kvinnlig omskärelse tillhör den kvinnliga sfären* (det är förknippat med skam om män lägger sig i), *män föredrar att gifta sig med infibulerade kvinnor*, och *män får ökad njutning av en mycket trång vagina*. Alla behöver inte vara övertygade om att det i verkligheten förhåller sig på detta sätt, men dessa påståenden är ett slags "sanningar" som man antingen kan vara övertygad om eller betvivla.

En intervju är emellertid särskilt tydlig på den här punkten. Nedan följer en längre berättelse som handlar om en av de intervjuade kvinnornas subjektiva erfarenheter kring den egna infibulationen. Nedanstående citat belyser på ett tydligt sätt den generella tendensen i intervjuerna, vad gäller uppdelningen mellan en mer allmän kategori 'män', och den erfarenhet kvinnorna personligen har av specifika män. Kvinnan berättar så här om sin pappas hållning under hennes barndom, när grannflickan omskärs:

" 'När ska vi, mamma? Kan du inte säga till henne [omskärerskan], att vi vill också bli omskurna nästa fredag.' [---] Och pappa sa 'Nej... Mina flickor ska inte gå igenom sånt som den flickan'. Nej, sa han. Så gick pappa in i sitt rum och mamma blev ledsen och jag var förbannad på honom. Jag gick till honom och sa 'Pappa, vi kan inte leka med andra flickor... Hur kunde du säga så här? Vi vill va'. Nej, sa han. Mamma blev jätteledsen därför att... vanligt traditionellt är det mamman som bestämmer för flickorna... och pappa är man. Och hon tyckte det var förnedrande att pappa lade sig i hennes jobb och hon blev jätteledsen. Hon tog kläder och allt som tillhör henne och så åkte hon till sin brors hus... '

---

²⁰ Kvinnan omskärs i Mellanöstern. Under intervjun berättade hon att även den manliga läkaren försökte övertala mamman att det inte var nödvändigt att omskära dottern.

[Pappan sade:] 'Det är inte bara hennes barn, det är mina också och jag har lika rätt som hon att bestämma.' [---] Pappa var inte med, han ville inte... han ville inte. Han sa till henne 'Kan vi inte vänta?'. 'Nej'.'

Essensen i kvinnans berättelse är att kvinnorna i familjen vill ha faraonisk omskärelse medan mannen motsätter sig detta. Konflikten mellan mannen och hustrun har sin grund i att mannen överträder gränsen till den kvinnliga sfären med resultatet att mamman känner sig kränkt. För att dämpa konfliktnivån i familjen går dock pappan med på en kompromiss: att anlita läkare. In i det sista försöker han dock att skjuta upp döttrarnas omskärelse. Den här konkreta erfarenheten av pappan står i bjärt kontrast till hur samma kvinna, under samma intervju, föreställer sig hur somaliska män i allmänhet betraktar faraonisk omskärelse:

"Männen vill att flickorna skall vara infibulerade. Dom vill ha trånga hål, att det skall vara trångt under samlaget. Och, att han är den första mannen för kvinnan. Han är stolt över att vara den förste mannen för sin fru. Att ingen annan man har rört henne. Och, att han visar att han är en man, att han kan öppna en kvinna som blev ihopsydd när hon var fem eller sex år gammal."

Under intervjun framgår det emellertid att föreställningen om männen är en oreflekterad kulturell kunskap; att hon har vissa idéer om män som hon egentligen inte funderat närmare över. Föreställningen om att män önskar sig trånga hål tycks vara, för att uttrycka saken mer specifikt, idéer som den intervjuade kvinnan inhämtat i den *kvinnliga sfären* av det somaliska samhället. På frågan om hur kvinnan *vet* att männen vill ha infibulerade kvinnor, svarar hon:

"Det är min erfarenhet. När jag jobbade på sjukhus så ville kvinnorna alltid bli ihopsydda efter förlossning. Jag frågade min mamma varför det är så, men fick inget svar eftersom vi inte talade om sådant. En gång frågade jag en kvinna varför hon ville bli ihopsydd igen. Då svarade hon mig direkt: 'Annars träffar min man någon annan kvinna.' [---] Men... det kanske är kvinnorna som har tolkat det så... själv trodde jag det. Men min man och jag pratar aldrig om vad som är skönt eller inte och jag har aldrig hört någon man som säger att han vill ha trångt hål. Men det kommer någonstans ifrån och jag tror att det är från männen... När kvinnan har tre eller fyra barn kanske mannen gifter sig med någon annan. Varför lämnar man annars en familj om man har flera barn? Men det är kanske vi [kvinnor] som tolkat det så."

Kvinnan ger här uttryck för att föreställningen om männen i huvudsak kommer från *andra* kvinnor som föreställer sig att män föredrar faraonisk omskärelse. Detta är intressant, eftersom det belyser några av de problem med grund i det somaliska samhällets sociala struktur. Hypotetiskt kan vi tänka oss att en bidragande orsak till att faraonisk omskärelse fortlever har sin förklaring i könens sociala segregation; att män och kvinnor lever åtskilda från varandra och sällan eller aldrig kommunicerar om sex eller äktenskapliga relationer. Att vissa kvinnor *tror* att män vill ha infibulerade könsorgan är en följd av att det finns ett kulturellt tabu mot att överskrida gränsen mellan den kvinnliga och manliga "världen". I början av intervjun är kvinnan tämligen säker på sin kunskap om männen, men gradvis – i samband med att hon inser att föreställningarna om

männen kommer från andra kvinnor (att hon aldrig hört män uttrycka att de önskar infibulerade kvinnor) – försätts hon i allt större tvivel på vad hon egentligen vet. Möjligheterna för henne att *veta* om så är fallet skulle ha varit större om hon haft möjlighet att diskutera detta direkt med män. Segregationen mellan kvinnor och män tycks få till följd att kvinnorna odlar vissa stereotyper om män i allmänhet – uttryckta i den *sexuella ideologin* – medan kvinnornas erfarenhet av män som pappor och makar utgör exempel på personer med andra egenskaper än dem som tillskrivs stereotypen.

Denna osäkerhet, vad gäller vad representanter för det motsatta könet *egentligen* tycker, förstärks i exil. Inte heller här i Sverige diskuteras frågan om omskärelse öppet. En del av kvinnorna betonade att det måste vara en skillnad mellan hur somaliska män i Somalia och somaliska män i Sverige ser på sedvänjan, men ingen kände sig särskilt *säker*, eftersom frågan aldrig diskuteras. En ung kvinna fastställer männens ansvar och skuld i början av intervjun, men blir sedan allt tydligare osäker på hur männen egentligen ser på traditionen:

”- Jag tycker alltså att det... Man gör allt detta för [männen]... Jag tycker att dom är skitstövlar alltså... Ursäkta, men jag blir förbannad, för man gör det för dom alltså, man gör allt detta för dom... att omskära flickor och så. Jag tycker att det borde finnas fler män som är emot kvinnlig omskärelse, för att det är ingen bra grej och det är inte hälsosamt heller.

- Hur tror du att somaliska män ser på det?

- I den nya generationen, dom tänker inte på det, dom vill inte heller ha någon som är omskuren heller. Men dom gamla finns ju fortfarande och det finns män, många män, som tycker 'vad ska man göra med en kvinna som inte är omskuren?'. Det är ju blandat, det kan vara många som är emot och som är för kvinnlig omskärelse. Jag tror inte det är så många som är emot, det är mer dom som är för som är många.”

Intervjuaren tar upp det faktum att de somaliska män som tillfrågats i den här studien alla är emot infibulation, vilket väcker blandade reaktioner:

”- Ja... jag tycker att det är skitsnack för det är dom ju [för]. Dom borde sätta stopp, det är dom som har huvudrollen, alltså i hemlandet. Dom har en väldigt viktig roll för att en flicka... man gör ju det för att hon ska kunna gifta sig. Vem är det som man gör det för? Det är för deras skull, det är inte någon annans... [---]

- Tror du att det är som dom har ändrat uppfattning eller tror du att dom ljuger när dom blir intervjuade?

- Jag tror att dom ljuger för att... om dom vill hjälpa kvinnor, dom borde göra något också. Till exempel att hjälpa att utbilda folk om kvinnlig omskärelse. Okej, dom tycker att det är skämmigt att prata om kvinnor och könsorgan... med kvinnor [i sällskapet] är dom fega, alltså dom kan inte säga någonting. Inte ett enda skvatt kan dom säga framför en kvinna.”

Parad med föreställningen om männen som förespråkare för faraonisk omskärelse – innefattande dem som intervjuats i den här studien – förekommer hos kvinnan tanken om att en uppväxt i Sverige kommer att ge upphov till ett nytt förhållningssätt hos den unga generationen:

”Jag tror inte att den unga generationen, som alltså är här i Sverige, tänker lika dom som är gamla från hemlandet. Dom som är födda och uppväxta här har...annorlunda uppfattning när det gäller kvinnlig omskärelse, än den som har kommit därifrån nu ... [hos dom] är det svårt att få bort.”

5. Männen

Bilden av den somaliske mannen

Generellt utgör män en försummad grupp i forskningen kring kvinnlig omskärelse. Trots att män ofta beskrivs som anstiftarna bakom traditionen saknas i stor utsträckning forskning kring mäns synsätt. Ett vanligt förhållningssätt när det gäller männens roll är att porträttera dem via intervjuer med kvinnor istället för att låta dem uttala sig direkt. I regel är det så att somaliska eller andra afrikanska män skildras negativt när det gäller deras relationer till kvinnor.²¹ Särskilt negativa är omdömena om männen kring frågor om kvinnlig omskärelse, där ansvaret för sedvänjans upprätthållande läggs på männen, ibland mer luddigt uttryckt i termer av "patriarkatet".²² Ett av de grövsta exemplen på detta synsätt är formulerat av en av tolkningsföreträdarna på det här forskningsfältet, Fran Hosken, som menar att: "FGM is a training ground for male violence. It is used to assert absolute male domination over women not only in Somalia but all over Africa."²³ Hon har också formulerat följande karakteristik av somaliska män och pojkar:

"Somalia is a classic example of the results of male violence: the practice of infibulation as family custom teaches male children that the most extreme forms of torture and brutality against women and girls is their absolute right and what is expected of real men" (1994:1).

Det här citatet utgör en av de hårdaste anklagelserna mot somaliska män och deras påstådda önskan att både förödmjuka och skada kvinnor. Naturligtvis omfattar inte alla som arbetar med frågor kring kvinnlig omskärelse Hoskens synsätt, men citatet är intressant eftersom hon utgör en av auktoriteterna på området – såsom nämnts är det Hosken som myntat begreppet 'kvinnlig könsstympning' (*female genital mutilation*). Sannolikt har hennes synsätt på sedvänjan, och hennes uttalanden om männens roll, haft tämligen stort inflytande i världen under de senaste decennierna.²⁴

Under arbetet med den här studien har det varit omöjligt att bland männen finna en enda förespråkare för faraonisk omskärelse. Vår utgångspunkt var att via 'snöbollsmetoden' successivt utvidga kontaktnätet bland män så att det skulle komma att omfatta alla typer av synsätt. Det visade sig dock att ytterst få av de manliga informanterna själva kände eller ens kände till någon som explicit förordade att kvinnor bör vara faraoniskt omskurna. Vår hypotes är fortfarande att det naturligtvis måste finnas en del män som är positivt inställda till infibulation (särskilt i Somalia), men vårt arbete bland männen i den här studien överensstämde inte med den negativa bild som ofta målas upp av somaliska män. Tvärtom var det så att männen generellt, oavsett ålder och civilstånd, uttalade kraftfulla och tydliga fördömanden av att kvinnors könsorgan skall förändras genom att någonting skärs bort eller sys ihop. De som intervjuats i den här kartlägg-

²¹ Se t ex Aden, Dahlgren & Musse (1999:22-30).

²² Se t ex Craft 1997:1228.

²³ Hosken (1993:5).

²⁴ I stort sett alla artiklar och böcker som publiceras i frågan refererar till Hosken och hennes många gånger uppdaterade tegelsten "The Hosken report: Genital and sexual mutilation of females" (1993). Många är kritiska och ifrågasätter hennes vetenskapliga nivå, andra refererar till och citerar ur hennes verk mer okritiskt.

ningen är samtliga motståndare till faraonisk omskärelse. Vissa kan tänka sig sunna-omskärelse; det vill säga, av religiösa skäl kan de tänka sig en symbolisk "prickning" av klitoris. Endast en man uttryckte att han av estetiska skäl ("*en kvinna utan klitoris är vackrare*") föredrar *klitoridektomi*, ett borttagande av den utstående delen av klitoris. Även denna man var dock uttalat negativ till faraonisk omskärelse.

Motståndet mot faraonisk omskärelse

Männen i vår kartläggning formulerade kritiken mot infibulation genom *medicinska* och *religiösa* argument. Många män kombinerade medicinska insikter med religiösa, medan det också fanns de män som kombinerade medicinska problem med "kvinnliga rättigheter". Ett par exempel:

"Faraonisk omskärelse har inget stöd vare sig i den moderna medicinen eller i islam. När man får kunskap om detta måste man avstå [från infibulation]."

"Man kan säga att det är negativt på många sätt. Jag tror att det är ett brott mot kvinnliga rättigheter att skära i könsorganet. Könsstympning innebär att man stänger något naturligt och det kan orsaka problem och sjukdomar. Om man stänger en sådan naturlig ordning... om en kvinna kissar eller har menstruation kan det stanna kvar inne i slidan och orsaka infektioner."

Flertalet av de gifta männen var, i egenskap av att vara gifta med faraoniskt omskurna kvinnor och fäder till vuxna döttrar, mycket väl medvetna om de problem som ofta drabbar infibulerade kvinnor. En av männen — pappa till fem döttrar varav tre blivit faraoniskt omskurna och två har förblivit orörda — var ångerfull när det gällde ingreppet på de äldsta döttrarna. "*Det enda jag ångrar*", sade han, "*är att våra äldsta flickor infibulerades när vi bodde i Somalia*". Mannen beskrev hur han uppfattade skillnaden mellan att vara infibulerad och orörd på följande sätt:

"Som jag förstår skillnaden, så drabbas hon som inte är omskuren inte av några problem. Hon som är omskuren blir sjuk. Hon går inte till skolan och har en hel del problem. Hon blir mer än arg för hon upplever det som att en del av hennes liv är förstört. Det handlar inte bara om att det gjorde ont när själva ingreppet utfördes, utan om att hon har fått livslånga problem."

Även de män som var pappor till yngre flickor var noga med att klargöra att de inte under några omständigheter kunde tänka sig att låta döttrarna genomgå faraonisk omskärelse. En man menade att dottern endast kunde infibuleras om hans hustru först tog livet av honom eller reste till ett annat land utan hans vetskap.

Medicinska problem utgjorde en viktig aspekt av männens motstånd mot infibulation, men den primära kritiken av sedvänjan var baserad i *islam*. Under intervjuerna var det nästan uteslutande så att männen först hänvisade till islam och därefter till medicinska problem när de beskrev sitt motstånd mot infibulation. Majoriteten av männen menade att faraonisk omskärelse är förbjuden enligt islam och därför bör somalier upphöra med traditionen.

Flertalet män var noga med att poängtera att de varit motståndare till infibulation av döttrarna redan i hemlandet; att ansvaret för att traditionen fortlevde föll på kvinnorna. Vanliga formuleringar under intervjuerna var variationer på följande: *'Personligen har jag alltid varit emot faraonisk omskärelse, men generellt är det kvinnorna som praktiserar den här traditionen och inte männen.'* Männen menade att omskärelse av flickor ägde rum i kvinnornas värld dit männen saknade tillträde. En vanlig erfarenhet bland männen var att deras hustrur valt att infibulera döttrarna trots att männen protesterat ända fram till platsen för genomförandet där de nekats tillträde. En man i 60-årsåldern beskriver sina erfarenheter från Somalia:

"Jag har närvarit vid två tillfällen när flickor skulle infibuleras i Somalia. Den ena var min egen dotter och den andra flickan var en släkting som jag hade ansvar för. Vid det första tillfället bestämdes på annat håll att min dotter skulle genomgå faraonisk omskärelse. Jag protesterade och försökte stoppa genomförandet, men jag mötte motstånd. Starkt motstånd. Kvinnorna sade att män inte ska blanda sig i mammans och dotterns affärer. Jag var inte därinne där min dotter låg, utan jag befann mig utanför. Men i vår tradition är det uteslutet att mannen blandar sig i den kvinnliga sfären. I Somalia är det förknippat med skam att göra så."

Mannen beskriver hur han protesterat mot att hans hustru insisterat på att deras dotter skall genomgå faraonisk omskärelse och att han blivit ombedd att hålla sig borta från kvinnornas sfär. Den här erfarenheten tycks vara vanlig bland somaliska män; att deras protester kring de egna döttrarnas infibulation stupar på att män och kvinnor förväntas låta bli att lägga sig i varandras uppgifter och ansvarsområden. En annan iakttagelse vi kan göra i samband med mannens beskrivning är att den överrensstämmer med hur flera av kvinnorna beskriver de egna pappornas agerande (se kap 4). Som pappor skildras de somaliska männen — både av kvinnorna och indirekt av sig själva — som omtänksamma och med en väl utvecklad förmåga till empati.

Samma typ av beskrivning som den 60-åriga mannen gav, ges också av en man som var noga med att poängtera att faraonisk omskärelse helt och hållet sker på kvinnors och döttrars initiativ. Hans erfarenhet från Somalia var att det är lika självklart att flickan skall infibuleras som det är att köpa ny mjölk när den gamla tagit slut:

"Det är någonting som alla gör. Det är lika självklart som att köpa ny mjölk. När tiden är mogen och pappan går hemifrån så kan kvinnorna passa på att omskära sina döttrar kollektivt. När pappan kommer från jobbet är flickan redan omskuren och det finns ingen möjlighet att ifrågasätta. Även de unga flickorna vill bli omskurna. Annars kan hon inte leka med de andra flickorna. Alla vet vilka som är omskurna och inte."

Vissa män protesterar mot ingreppet, men i den här skildringen finns ingen möjlighet till detta, eftersom flickorna infibuleras bakom ryggen på mannen.

En man som inledde sitt resonemang med att tala om hur islam förbjuder faraonisk omskärelse, ville förtydliga att det – utöver religiösa skäl – inte finns några andra fördelar med att flickor infibuleras, inte heller ur männens synvinkel:

"Nuvarande män vet vilka problem dom ställs inför med faraoniskt omskurna kvinnor. Ingenting av detta ligger i mannens intresse. Kvinnorna måste öppnas på bröllopsnatten. Flickorna måste kanske öppnas

genom operation. Om inte annat så kostar detta både mycket tid och pengar. Läkaren som opererar tar betalt, transporter till och från sjukhus kostar pengar, att läggas in kostar pengar, allt tar tid... Ingenting av detta ligger i mannens intresse."

De intervjuade männen föreställer sig att majoriteten av männen i den somaliska diasporan i Sverige är motståndare till faraonisk omskärelse. De menar att kunskapsnivån — både vad gäller de fysiska problem som drabbar kvinnor och vad islam säger — har höjts bland män under senare år och att detta bidragit till ställningstaganden emot traditionen. Generellt var männen dock noga med att påpeka att det finns en skillnad mellan somalier i Sverige och somalier i Somalia. I Somalia, menade de, är faraonisk omskärelse fortfarande en självklar (och viktig) kulturell praktik. Särskilt bland nomader som, menade majoriteten av männen, skulle ställa sig synnerligen frågande till att upphöra med faraonisk omskärelse. En man svarade:

"Det skulle vara jättesvårt för människor på den somaliska landsbygden att förstå. Många på landet tror att den som inte är omskuren, oavsett om det är en man eller kvinna, är oren. En sådan person kan till exempel inte slakta djur eftersom köttet i så fall skulle uppfattas som kadaver."

En man menade att den lilla grupp somalier i diasporan som fortfarande är för traditionen med faraonisk omskärelse måste lida av kunskapsbrist eller leva socialt isolerade i Sverige.

"De fem procent i somaliska diasporan som fortfarande är för, kan vara de som inte förstår islam riktigt eller som inte kommit in i samhället. Dom måste vara isolerade. Personer som lever som de gjorde i Somalia."

Många män påpekade, i likhet med kvinnorna, att det är tabu bland somaliska män att diskutera frågor relaterade till sex eller kvinnlig omskärelse.²⁵ En man menade dock att han diskuterat kvinnlig omskärelse med sina vänner och i dessa diskussioner var männen enhälligt emot traditionen. Vanligt var dock, menade en man, att det gick att utläsa männens inställning om man till exempel såg nyheterna på teve och det sändes ett inslag om omskärelse. Hans erfarenhet var att flertalet män alltid uttryckte sig negativt om faraonisk omskärelse vid sådana tillfällen.

Sunna-omskärelse

Alla de intervjuade männen uttryckte ett tydligt motstånd mot faraonisk omskärelse: den omskärelse där man skär bort delar av flickans könsorgan och syr ihop så att endast ett litet hål återstår. De flesta män var överhuvudtaget motståndare till alla typer som innebär att kvinnors könsorgan genomgår ingrepp där följden blir permanenta fysiska förändringar. Flera män kunde dock, av religiösa skäl, tänka sig att döttrarna genomgick sunna-omskärelse.

Männen i vår kartläggning menade att inga ingrepp fick göras på kvinnans könsorgan på så sätt att någonting avlägsnades eller stängdes. För alla män — utom en — är innebörden i sunna att man åstadkommer en minimal blodsutgjutelse genom att 'sticka' eller

---

²⁵ Se även Aden, Dahlgren & Musse (1999:22).

knipa klitoris mellan tummen och pekfingret. En av de män som var motståndare till faraonisk omskärelse och explicit förespråkare av sunna beskrev hur det gick till när hans dotter genomgick sunna-omskärelse i Somalia:

"Jag körde min hustru och dotter till sjukhuset och väntade utanför. Jag och min hustru hade i samråd kommit fram till att vi skulle undvika att omskära vår dotter faraoniskt eftersom det är en oislamisk sed. De gick in i sjukhuset. Flickan fick ett 'stick' i klitoris och har aldrig haft några problem."

När det gäller sunna-omskärelse är det så att vissa män är positiva till detta utan minsta tvekan, eftersom de anser att detta är påbjudet av islam. Andra män är mer tveksamma till nödvändigheten av att genomföra ens denna typ av ingrepp. Det vill säga, det finns en viss ambivalens inbyggd också i att låta döttrarna utsättas för den här mer symboliska formen av omskärelse. Samtliga män som var motståndare till faraonisk omskärelse var medvetna om det dilemma som finns inbyggt i att praktisera 'sunna'. En man beskrev sin inställning till faraonisk respektive sunna-omskärelse så här:

"Faraonisk omskärelse är jag helt emot. Det skadar kvinnor. Dom får problem vid menstruation. Kanske infektioner. Däremot är jag för sunna-omskärelse. Det betyder att man gör lite, lite blod. Inte ta bort någonting. Det är inte obligatoriskt, men som muslim tror jag att det är en fördel att följa Guds regler. Om du gör sunna blir det bättre."

För de somaliska männen utgjorde det ett dilemma att kvinnlig sunna-omskärelse faller inom ramen för de rekommenderade handlingarna och inte de obligatoriska. Ett annat dilemma männen gav uttryck för var förknippat med risken för att sunna-omskärelsen skall missbrukas; att 'prickningen' av klitoris förvandlas till ett större ingrepp som exempelvis klitoridektomi eller att man syr ihop slidan. Under intervjuerna var männen mycket noga med att klargöra att sunna-omskärelsen endast fick genomföras som en prickning eller stick i klitoris i syfte att åstadkomma en minimal blodsutgjutelse. Flickans könsorgan skall behållas intakt: ingenting får tas bort eller stängas. Männen menade att alla andra former av kvinnlig omskärelse än sunna (som den beskrivs här) innebär Guds straff. En av sheikherna²⁶ som intervjuades beskriver hur ingreppet skall gå till:

"Profeten har rekommenderat sunna. När han passerade en flicka som höll på att omskäras sade han 'klipp inte bort någonting'. Man får alltså varken skära eller klippa. Det enda man får göra är en liten, liten blödnig. Absolut inte klippa eller skära! Det är uteslutet. Faraonisk omskärelse är förbjuden enligt islam. Det är förenat med synd. En muslim som genomför detta får Guds straff. Men det finns ett dilemma här. Genomför man omskärelse som Profeten menade så får man Guds belöning. Genomför man faraonisk omskärelse så får man Guds straff. Därför är det viktigt att man har exakt kunskap om vad sunna är för någonting."

Männen är sålunda väl medvetna om att gränsen mellan Guds belöning och straff är hårfin när det gäller sunna-omskärelse av kvinnor. För att undvika missbruk av sunna menade männen att det är viktigt att ingreppet utförs på sjukhus av professionell perso-

---

²⁶ En man som har stor kunskap om islamisk teologi.

nal. Ett par män menade, att eftersom gränsen mellan den tillåtna och förbjudna typen av omskärelse är så pass vag i kombination med att sunna-omskärelse ej är obligatoriskt, så är det av vikt, för att inte väcka Guds vrede i onödan, att helt och hållet avstå från alla typer av kvinnlig omskärelse.

"Sunna är inte obligatorisk, men att praktisera sunna kan göra dig till en ännu bättre muslim. Sunna har dock en gräns och det är långt ifrån alla som vet var gränsen går. Eftersom gränsen är så suddig är risken stor att man går för långt, vilket innebär att man väcker Guds vrede. Då kan det vara bättre att avstå sunna-omskärelsen."

En annan man, även han motståndare till faraonisk omskärelse, påpekade att det kan finnas fördelar med att propagera för sunna istället för faraonisk omskärelse. Han menade att det kan vara enklare att bli av med den grövsta typen av kvinnlig omskärelse genom att argumentera för den lindrigaste formen:

"Jag tror att sunna behövs för båda könen. För pojkarna är sunna-omskärelsen obligatorisk, men inte för flickorna. Men sunna är bra för båda, tycker jag. Om sunna-omskärelse införs för flickor i Somalia tror jag att dom slipper problemet med den faraoniska omskärelsen. Motståndet mot att avskaffa faraonisk omskärelse blir nog mindre om man inför sunna."

Förespråkare: vackrare med slät vagina

Under arbetet med kartläggningen har vi bemödat oss om att försöka få tag i män som uttryckligen sade sig vara förespråkare av faraonisk omskärelse. Som sagts tidigare har detta varit förenat med problem. Det var således med en viss nyfikenhet vi inledde intervjun med en man som påstods vara för mer än den typ av sunna-omskärelse som innebär minimal blodsutgjutelse. Under intervjun visade det sig dock att mannen, liksom alla andra män i kartläggningen, var motståndare till faraonisk omskärelse. Han förordade klitoridektomi; enligt hans synsätt ett ingrepp där man avlägsnar den utstickande delen av klitoris. Han menade att han sett både oomskurna kvinnor och omskurna och att han utifrån den erfarenheten föredrog släta könsorgan där ingenting sticker ut. Han uppfattar detta som "vackrare":

"Jag är emot faraonisk omskärelse. Men enligt min uppfattning så tycker jag att man kan ta bort den del av klitoris som sticker ut. Jag har sett kvinnor både med och utan klitoris och jag tyckte mest om kvinnan som är omskuren. Där den utstickande delen av klitoris är borta men resten är inne. Det blir jämnt och fint. Det blir vackert."

Mannens ideal att avlägsna klitoris är enligt den vetenskapliga litteraturen att definiera som *klitoridektomi*. Den intervjuade mannen menade dock, till skillnad från alla andra män som intervjuats, att borttagande av klitoris är att betrakta som sunna-omskärelse. Flertalet män i kartläggningen, särskilt sheikherna, skulle sannolikt argumentera för att den här mannen ger uttryck för en omskärelse som är religiöst förbjuden; att han brister i sitt kunnande om islam.

För honom är den släta vulvan ett *estetiskt* ideal som var sammankopplat med vuxna kvinnor, alltså inte med barn – ingreppet skulle m a o inte utföras på små flickor. Han menade, i likhet med många andra män, att det inte är möjligt att kontrollera kvinnor genom ingrepp i könsorganet:

"Jag håller inte med om åsikten som säger att man måste ta bort klitoris för att kvinnor skall tänka mindre på sex. Det beror inte på klitoris om hon tänker mycket på sex eller inte. Hon kan tänka på sex med eller utan klitoris. Sexualiteten sitter i huvudet."

Även den här mannen gav uttryck för att det är viktigt att kvinnan är oskuld inför äktenskapet. Han menade att relationen mellan man och kvinna bör vara förankrad i den känsla av *tillit* som skapas via kyskhet och ärlighet. Kvinnlig oskuld var naturligtvis viktigt i det sammanhanget, men också att kvinnan var uppriktig och berättade för mannen om vad hon gjort och så vidare. Var kvinnan bara ärlig, menade mannen, skulle det till och med vara möjligt att lösa problemet (om det uppstod) med att hon inte varit oskuld före giftermålet:

"Enligt islam och somalisk tradition är det viktigt att kvinnan är oskuld innan hon gifter sig. Jag håller med om det. En kvinna med oskuld kan man lita på. Det viktigaste är att kvinnan inte går bakom ryggen på mannen. Om kvinnan bara är ärlig så skulle det kanske t o m gå att lösa att hon inte är oskuld när hon gifter sig. Det beror i och för sig på personen, men om hon berättar innan att hon inte är oskuld och förklarar vad som hänt skulle det kanske gå att förlåta henne."

Oskuld: en kvinna att lita på

Majoriteten av de män som ingått i den här kartläggningen är motståndare till att kvinnor bevisar sin sexuella oskuld genom faraonisk omskärelse. De är däremot inte negativa till att kvinnor är naturliga oskulder inför sitt första äktenskap. Generellt menade männen att *både kvinnor och män* — enligt såväl somalisk tradition som religion — förväntas vara oskulder innan de gifter sig. Sexuella relationer som äger rum utanför äktenskapet uppfattade alla män, i likhet med praktiserande muslimer i allmänhet, som strängt förbjudna. Männen var eniga om att all utomäktenskaplig sex måste fördömas. Dock är det ett allmänt vedertaget faktum att det somaliska samhället *i praktiken* omfattar en uppenbar dubbelmoral: att unga män är inblandade i föräktenskapliga relationer är inte stigmatiserande. I praktiken är det så att det faller på de unga kvinnorna att bevisa sin oskuld i sexuellt hänseende.

I stället för att kvinnor betraktas som oskulder genom att infibuleras, menade männen i den här studien att det räcker om kvinnorna har sin *naturliga oskuld* intakt. Männen som uttalade sig direkt om oskuld formulerade sig på ungefär samma sätt:

"Oskuld heter inte att sy ihop, utan det finns en naturlig oskuld."

"Det finns olika sorters oskuld för kvinnors könsorgan. En naturlig och en konstgjord. Det är inte viktigt att kvinnan är könsstympad."

Alla män som intervjuats menade att kvinnlig oskuld är önskvärt. Det är vanligt att denna önskan tolkas som ett uttryck för en inneboende drift hos män att utöva makt och kontrollera kvinnor sexuellt.²⁷ Det är dock viktigt att förstå att oskulden inte är viktig *i sig*, utan den utgör ett *tecken* på att den tilltänkta kvinnan är moraliskt oantastlig. En kvinna med bevarad oskuld är en dygdig kvinna. När mannen gifter sig och övertygas om att hon är oskuld erhåller han ett symboliskt bevis på att hustrun är en *kvinna att lita på* i moraliskt hänseende. Hon har bevisligen inte haft sex före giftermålet; varken med sin blivande make eller andra. Männerna var tydliga på den här punkten:

"När han upptäcker att hon är oskuld så uppstår ömsesidig trovärdighet. Han ser att hon är oskuld, att hon inte har träffat andra män. Likadant är det med henne. Hon är stolt över att kunna visa att hon är oskuld."

Detta tecken är viktigt som en moralisk markör för dygd endast för kvinnor som skall ingå sitt *första* äktenskap. Frånskilda kvinnor med barn är i männens föreställningsvärld lika dygdiga — under förutsättning att det inte bevisas eller ryktas om att de har eller har haft utomäktenskapliga sexuella relationer — som kvinnor med bevarad mödom. Beviset för frånskilda kvinnors dygd ligger i det faktum att de varit gifta en eller flera gånger. De har då redan genomgått skärskådningen och klarat av att bevisa att de har en god moral. Samtliga män som intervjuats är medvetna om att skilsmässor är sådant som kan inträffa. Det centrala för männen är att sex inte äger rum utanför äktenskapet.

En man beskrev hur viktigt det är för honom att kunna lita på sin hustru, att känna *tillit* i relation till kvinnan han är gift med:

"Du måste kunna lita på kvinnan när du är gift. Annars kan du inte sova, inte göra någonting. Du blir deprimerad om du inte kan lita på henne. Kanske svartsjuk. Det är viktigt att både mannen och kvinnan litar på varandra. Att jag vet att det här är mitt barn. Det finns ingen man som kan förlåta om någon annan man sover i hans hem och tar hans kvinna."

Bland dem som intervjuats fanns två personer som vid intervjutillfället var ogifta. Det finns stora likheter i männens resonemang. De gav uttryck för att det är viktigt att kvinnan är oskuld om det är hennes första äktenskap, men det är inte viktigt om kvinnan varit gift tidigare: de inte skulle ha några som helst problem att gifta sig med frånskilda kvinnor som förlorat sin oskuld:

"Både kvinnor och män måste vara oskulder innan de gifter sig. Det är samma regler. Men jag kan mycket väl gifta mig med en frånskild kvinna. Det spelar ingen roll. Hon har gift sig och skiljt sig och det betyder att hon är bra. Men om du skall gifta dig med en som aldrig varit gift förut och hon inte är oskuld så betyder det att hon är opålitlig."

Under intervjuerna med männen försökte vi utveckla oskuldstemat på olika sätt. Generellt svarade männen att en kvinnas oskuld aldrig *i sig* utgör föremål för diskussion inför ett giftermål. Männerna menade att det skulle uppfattas som en skymf mot kvinnan och hennes familj att ifrågasätta huruvida hon är oskuld eller inte. Dels finns det, menade männen, ett starkt kulturellt tabu mot att föra öppna diskussioner om sexuella fenomen. Dels är kvinnans oskuld inför första äktenskapet någonting så självklart för somaliska

---

²⁷ Se t ex Aden, Dahlgren & Musse (1999:24).

kvinnor och män att det inte finns någon anledning att reflektera över saken. Inför ett äktenskap är det betydligt viktigare, menade flertalet män, att se till helheten: att kvinnan i alla hänseenden kommer från en "bra" familj; socialt, religiöst och ekonomiskt.

Manlighet och njutning

Den somaliske mannen framställs i många beskrivningar med ett mycket inskränkt känsleregister.²⁸ Det finns sällan något utrymme för att *även* mannen kan uppleva bröllopsnattens samlag som plågsamt och besvärligt eftersom han tvingas göra illa sin hustru och sig själv. I nedanstående avsnitt blir det tydligt att de män som ingår i den här studien inte alls överensstämmer med denna schablonbilden av den känslolokale somaliske mannen.

Under vår kartläggning konfronterades männen med de påståenden om manlig sexualitet, exempelvis att somaliska män föredrar mycket trånga vaginor, som har formulerats både av en del kvinnor i denna studie och av aktivister och en del forskare på området. Männen svarade på olika sätt, men ingen av dem som intervjuades uttryckte några personliga önskemål om att kvinnor bör vara trånga (något som ligger inbyggt i att männen generellt sade sig vara motståndare till faraonisk omskärelse). Flertalet män menade tvärtom att det är *kvinnorna som föreställer sig att männen vill att de skall vara infibulerade*, men att männen i realiteten inte vill ha det så. En av de ogifta männen sade:

"Jag har haft ett jobb i Somalia som inneburit att jag har sett många infibulerade kvinnor. Flera kvinnor som födde barn har efter andra eller tredje barnet varit rädda att deras män skall gifta sig med en annan kvinna. Därför har kvinnorna bett läkaren att han ska sy ihop dem igen. Men det är inte männen som kräver sådana saker. [...] Jag känner ingen man som kräver att kvinnor är trånga. Det är kvinnorna som tror att det är så."

Mannen förnekar att män föredrar infibulerade kvinnor framför icke-infibulerade. Han är medveten om att många kvinnor föreställer sig att män vill ha trånga vaginor, men menar att detta är felaktigt. En annan man som konfronterades med påståendet att män av sexuella skäl vill ha faraoniskt omskurna kvinnor blev mycket upprörd:

"Bullshit, säger jag. Det är sjukt! Det här är ett problem som alla känner till. Alla män som överhuvudtaget tänker gifta sig med en kvinna som är faraoniskt omskuren vet vilket helvete de står inför. Det finns män som får psykiska problem av det här eftersom de blir skadade. Det finns knappt någonstans att komma in. Hela tiden måste han kämpa för att göra hålet större. Att prata om njutning... det är inte ens i närheten av njutning. Det är tortyr. Det är ingenting annat än ett helvete. Många som flyttat till städerna och konfronteras med det här problemet väljer att gå till sjukhuset och ber att de skall öppna för dem. Om det är en njutning,

---

²⁸ Se tex Hosken (1993, 1994); Talle (1993); Aden, Dahlgren & Musse (1999). En del föreställningar kan eventuellt härledas tillbaka till antropologen och psykoanalytikern Geza Róheim (1932), som i sin karakteristik över den somaliska nationalkaraktären klassificerade de somaliska männen som "sadister" (i ett psykoanalytiskt perspektiv).

varför håller de inte fast vid att mannen skall öppna kvinnan med sin penis?"

När det gäller den rädsla för skilsmässa som en del intervjuade kvinnorna beskriver, så uttrycktes idén att män skulle föredra unga infibulerade kvinnor framför kvinnor vars vagina blivit större efter några förlossningar. Även detta, menade de män som berörde saken, reducerar mannen till en varelse som enbart är fixerad vid sexuella spörsmål. Att vissa män vill skilja sig kan bero på flera saker. Ett skäl kunde vara, menade en man, att många män är oförberedda på det ansvar och den situation som uppstår i samband med att man väljer att skaffa barn:

"Självklart finns det skilsmässor bland somalier. Men jag tror att det finns andra faktorer än rent sexuella som ligger till grund för skilsmässor. När man får barn blir det jättejobbigt. Männerna kommer i en annan situation. I Sverige är det svårt för männen att ta ansvar för försörjning och annat. Här är de arbetslösa, kanske utsatta för diskriminering. Det finns andra faktorer som skapar problem för männen än sex. [---] Den stora frågan som stör oss är att mannen tappar fotfästet när han kommer till Sverige. De flesta problem hänger ihop med männens sociala situation. Det är det som stör oss. Fruktansvärt mycket. Det är det vi måste hitta en lösning på."

Religiöst ansvar

Samtliga män – oavsett ålder, civilstånd och kunskap om islam – var eniga om att islam förbjuder faraonisk omskärelse. Vissa nöjde sig dock inte med att konstatera detta utan påpekade också att män har ett *ansvar*, både religiöst och på andra sätt, att försöka hindra kvinnor från att genomföra ingreppet. En av männen, som gärna såg att både flickor och pojkar blev sunna-omskurna, diskuterade ansvarsfördelningen kring faraonisk omskärelse genom att förlägga huvudansvaret för själva praktiken hos kvinnorna. Han menade att männens ansvar såg ut på ett annat sätt jämfört med kvinnornas:

"Eftersom [Somalia] är ett manssamhälle och männen är de som väljer kvinnor när de vill gifta sig... och männen vill ha oskulder... så kritiken mot männen har visst fog. Men det är ändå mammorna som är extrema på att kontrollera flickorna. Männerna bestämmer ingenting annat än att de vill vara först. De vill inte dela kvinnan med andra män. Hennes första sex skall vara med honom, annars är hon en sharmuuto, prostituerad. Det är mammorna som bestämmer när flickorna skall omskäras, hur dom ska omskäras och vem som skall omskära dom. En kvinna utför arbetet. Männerna har inget inflytande över döttrars eller systrars uppfostran, omskärelse... eller på annat sätt. Det är också ett skämt bland somaliska män att blanda sig i kvinnornas interna angelägenheter. Men som jag ser det... det som gör männen medskyldiga är att de visar antingen likgiltighet eller tyst medgivande. Det vill säga, dom försöker varken stoppa eller prata om omskärelsen för dom anser att omskärelse av flickor ingår i kvinnornas sfär och i vårt system har dom inget där att göra."

Mannen framhäver att mäns ansvar främst ligger i att de passivt accepterat att gifta sig med kvinnor som är oskulder genom infibulation. Ett annat problem som återigen berörs är den sociala segregationen mellan män och kvinnor; här presenteras den som ett hinder för männen att nå fram med sina synpunkter på faraonisk omskärelse. En man som överträder gränsen riskerar, enligt den citerade mannen, att stigmatiseras genom att förlöjligas av omgivningen.

För de sheikher som intervjuats, var männens religiösa ansvar särskilt viktigt när det gäller möjligheten att upphöra med traditionen. En av sheikherna menade att somaliska män måste ta sitt ansvar genom att våga gifta sig med icke-infibulerade kvinnor:

"Män måste ta ett stort ansvar för att den här gamla traditionen tar slut. Att oskuld inte heter att sy ihop utan att det finns en naturlig oskuld. I Somalia gifter sig inte män med [faraoniskt] oomskurna kvinnor, eftersom man tror att hon är promiskuös. Männen måste våga gifta sig med oomskurna kvinnor om seden skall upphöra."

Citatet handlar om vuxna män och kvinnor, men sheikhen menade att det också vilar ett stort ansvar på män som *pappor*. När mamman (om hon gör det) kommer till pappan och säger att hon vill infibulera dottern måste mannen, i egenskap av att han är familjens "*chef*"²⁹ säga: "*Nej, det tillåter jag inte*". Sheikhen var naturligtvis medveten om att många kvinnor genomför faraonisk omskärelse utan mannens vetskap: att det i regel är försent att protestera, eftersom ingreppet redan utförts innan mannen får vetskap om det. Det viktigaste en man kan göra är, enligt sheikhen, att vara tydlig och tala 'klarspråk' med både hustrun och dottern:

"För att hindra genomförande av faraonisk omskärelse måste mannen först och främst tala klarspråk med hustrun. Tala om för henne: du ska inte göra så här. Nästa steg är att tala med dottern. Be henne berätta för honom, säga: om mamma vill omskära dig så skall du säga till mig, berätta för mig. Pappan måste få flickorna att protestera, att göra motstånd, att inte acceptera det här."

Förutom att det är viktigt med en tydlig kommunikation mellan männen och kvinnorna i familjen menade sheikhen att mannen, om kvinnan inte hörsammar hans protester, skall polisanmäla henne. Den här uppfattningen är sammankopplad med sheikhens inställning till mannens relation till Gud, som innebär att om män underlåter att göra sitt yttersta för att förhindra faraonisk omskärelse riskerar de att drabbas av Guds straff. Den här hållningen hade en bred förankring bland de män som intervjuats. Samtliga män var medvetna om att de måste börja ta ett ökat ansvar i denna fråga, både privat och offentligt.

---

²⁹ Vid intervjuer med praktiserande muslimska män om relationen mellan män och kvinnor är det vanligt att ordet *chef* används. Betydelsen av detta skall inte utläsas som att män har gudomlig rätt att utöva diktatorisk makt i familjen. Det handlar mer om att män, i egenskap av att ha den yttersta försörjningsplikten, också har tilldelats rollen av att ta det yttersta ansvaret för barns och kvinnors välmående i familjen. När det gäller mannens roll i familjen är det vanligt att hänvisa till Sura 4:34 i Koranen. Den inleds: *Männen skall ha omsorg om kvinnorna med [den styrka och] de andra företräden som Gud har gett dem, och i egenskap av [kvinnornas] försörjare* (ur Mohammed Knut Bernströms översättning från 1998).

6. Alternativa strategier

Sidee xeeqa loo xagtaa ilkana ku nabad galaan?*

I stort sett alla kvinnor och män som intervjuats i kartläggningen är motståndare till faraonisk omskärelse: av främst religiösa och medicinska skäl vill man avstå från ingreppet på de egna döttrarna. Motståndet som beskrivs är riktat mot att kvinnor skall behöva bevisa sin sexuella oskuld genom en fysiskt stängd vagina. Det positiva värde som tillskrivs att kvinnan – och mannen – är oskulder inför sitt första äktenskap kvarstår dock. Sexuell oskuld i betydelsen avståndstagande ifrån utomäktenskapliga förbindelser är sålunda ett värde som både kvinnor och män även framdeles har ambitionen att efterleva. Detta har också ett starkt stöd i islam där utomäktenskaplig sex i juridiskt hänseende fördöms. Frågan som uppstår i detta sammanhang är alltså: *vilka alternativa strategier kan man använda för att tillförsäkra sig att döttrarna förblir oskulder fram till sitt giftermål, även om de inte infibuleras?*

Generellt är det så att både kvinnor och män ganska entydigt poängterar att upprättandet av en god *dialog* med barnen, och en ökad *social kontroll*, utgör fokus i de alternativa åtgärder föräldrarna använder sig av i Sverige för att framförallt döttrarna skall bli 'kvinnor att lita på'. En annan viktig aspekt av dygden är relaterad till att föräldrarna vill att deras barn skall bli goda muslimer, varför även *islams* betydelse diskuteras i det här kapitlet. Ytterligare en aspekt som ingår i kapitlet är att kvinnor och män önskar att männen i allmänhet skall börja inta en mer aktiv roll kring frågor relaterade till faraonisk omskärelse. I slutet av kapitlet redovisas och diskuteras därför några av förväntningarna vissa somaliska kvinnor och män har på män i allmänhet.

Dygden i det nya samhället

Flera av dem som intervjuats för fram idén att det föreligger vissa skillnader i attityd och kunskapsnivå mellan somalier i diasporan och de somalier som är kvar i hemlandet. Många menar att landsmännen i Somalia skulle ha svårt att förstå varför man skall upphöra med faraonisk omskärelse. Särskilt svårt skulle det vara, påpekar några av de intervjuade, att påverka nomadernas inställning. En av effekterna av att leva i exil är sålunda att många har förändrat sin kulturella uppfattning om infibulation. Problemet som infinner sig i samband med detta är att förändringen äger rum i ett socialt sammanhang där *dygd* inte utgör ett allmänt accepterat ideal för kvinnor eller män. De somaliska föräldrarna har alltså att försöka hantera en situation som, jämfört med Somalia, är i det närmaste omvänd. I Somalia finns, och fanns, en allmän ideologi som stipulerar att utomäktenskaplig sex är förbjuden i kombination med att majoriteten av flickorna i konkret mening stängs. Här, i Sverige, skall de upphöra med faraonisk omskärelse i ett sammanhang där ytterst få i majoritetssamhället förstår den stora betydelse som tillskrivs sexuell oskuld.

Flertalet av dem som intervjuats är medvetna om svårigheterna de står inför med att försöka uppfostra barnen till dygdiga individer som avhåller sig från sexuella relationer

---

* Somaliskt ordspråk: *Hur kan man skrapa en kokosnöt utan att skada tänderna?*

innan de gift sig. Både flickor och pojkar förväntas avhålla sig från sex, men problemet accentueras naturligtvis när det gäller döttrarna, eftersom det är dessa som riskerar att bli gravida. Pojkarna och männen har, såsom tidigare nämnts, i det här avseendet en större rörelsefrihet. Generellt kan man säga att flertalet föräldrar menar att situationen i Sverige har skapat ett behov av *ökad kontroll* av döttrarnas förehavanden. Det är viktigt, menar många av intervjupersonerna, att föräldrarna i ökad utsträckning (jämfört med Somalia) känner till vad flickorna gör och var de befinner sig. En kvinna formulerade sin osäkerhet om att vara somalisk mamma och försöka kontrollera dotterns sexualitet i Sverige:

"Det blir svårt att uppfostra flickan i Sverige. Mamman är uppväxt i Somalia och vill att hennes dotter blir en bra tjej. Dom flesta föräldrar vill att barnen skall ha en viss frihet, men inte på samma sätt som svenska tjejer. Det blir jättesvårt här. Följden blir att man kontrollerar mer och mer. Som mamma säger man: Du får inte gå dit och dit. Mammorna är rädda att släppa ut döttrarna. Dom somaliska tjejerna har ju svenska kompisar i skolan också som kan påverka dom. Dom säger att dom har varit på nattklubb och att dom har varit med en kille. Risken är att dom somaliska tjejerna också vill uppleva det. Det kan ju vara svårt att bara vara hemma och tvingas göra på samma sätt som man gjorde i Somalia. Det är jättesvårt att uppfostra ett barn här... det är faktiskt jättesvårt."

I Somalia var det, påpekar flertalet intervjuade, annorlunda eftersom flickornas handlingsfrihet (frånsett att de var omskurna) var mer kringgärdad. Var än flickorna befann sig, fanns det alltid någon släkting eller bekant som höll ögonen på dem – kontroll av flickorna sågs nästan som en gemensam angelägenhet. I Sverige är det enklare för barnen att vara anonyma när de befinner sig ute i samhället. En annan kvinna menade dock att situationen bland somaliska föräldrar har lugnat sig nu jämfört med i början av 1990-talet när somalierna kom till landet. Då, menade kvinnan, var kontrollen av flickorna mycket hård. Hon berättar:

"Om vi pratar om 1990-92, då var det hård kontroll! Vi visste ju ingenting om samhället. Själv hade jag ingen aning om hur jag skulle uppfostra en tonårsdotter. Det var panik. Jag ringde och jagade henne hos kompisar... hon blev så trött på mig att hon nästan inte ville komma hem. Så nu har jag blivit mjukare. Numera berättar mina yngre döttrar vad dom skall göra. Jag bestämde mig för att gå med på allt som jag inte uppfattar som farligt för dom. Jag har köpt telefonkort och mobiltelefon. Jag ger frihet under förutsättning att jag kan lita på dom... men om dom ljuger är det kört. Avtalet är hårt, men det har fungerat."

Föräldrarna är medvetna om att de varken kan stänga in barnen i lägenheten eller följa med dem överallt. *"Hur skall jag kunna följa med mina tre döttrar varje gång de har ett ärende på stan?"* sade en man ironiskt under en av intervjuerna. En kvinna betonade att det är extra viktigt att uppfostra dottern på 'rätt sätt' i Sverige. Hon skall kunna komma till mamman och tala om de bekymmer som tynger henne.

"Min flicka kommer inte att bli omskuren. Det vet jag till hundra procent. Men om jag har uppfostrat henne på rätt sätt så kommer hon att vänta tills hon gifter sig. Innan tänkte dom ju att om kvinnan är omskuren så

blir det svårare för henne att ligga med någon man. Var hon omskuren skulle det också bli lättare att upptäcka om hon gjort det. Jag blir extra rädd här i Sverige eftersom ni har andra regler, annan religion, så det blir svårare. Jag vet med säkerhet att jag skall ge henne en viss rörelsefrihet, att hon ska tänka klart... jag ska visa henne vägen, jag ska visa hur man blir en somalisk tjej, alltså vår kultur och vad som är bra och dåligt med den. Jag vill att hon ska växa upp i trygghet, att hon ska veta att hon kan komma till mig och berätta vad hon känner och vill."

Dialog och tillit kan sägas utgöra fokus i de alternativa strategier föräldrarna menar att man bör använda vid barnuppfostran i exilsituationen. Istället för att omskära flickorna till oskulder menar de flesta föräldrar som intervjuats att det är viktigt att försöka göra barnen till *goda muslimer*. Genom att betona att islam förbjuder utomäktenskapliga sexuella förbindelser i kombination med att ge barnen utbildning och ett gott självförtroende, vill föräldrarna försöka ge ungdomarna en motvikt till den, som de upplever saken, sexuella frihetsideologi som omger dem.

Generellt innehåller intervjuerna en mycket stor samstämmighet hos kvinnor och män i synen på vilka alternativa strategier föräldrarna bör använda för att försöka säkerställa att barnen förblir oskulder. Faraonisk omskärelse tar man avstånd ifrån; istället bör man som förälder upprätta en tillitsfull dialog med barnen där man överför religiösa värderingar och förklarar att utomäktenskapligt sex kan få ödesdigra konsekvenser i form av uteslutning ur den sociala gemenskapen. Det kan vara på sin plats att också betona att samtliga män förespråkade samma strategier som kvinnorna. Männens synpunkter sammanfattas väl i citatet nedan, som innehåller de viktigaste aspekterna. Den man som formulerar nedanstående kan sägas representera samtliga män i kartläggningen:

"Ja, det är viktigt att förklara... om hon har sex, vad händer då? Berätta vad som är problemet med att ha sex. Det är omöjligt att helt förhindra att hon har sex. Det enda jag kan göra är att berätta. Man måste tänka mer psykologiskt. Om jag vill hindra min dotter från att ha sex, så måste jag berätta vad som är bra och dåligt. Jag måste förklara vad som kan hända om hon har samlag. Det är den bästa vägen, tror jag. Vissa pappor tror att omskärelse är en säkerhetspärr. Det håller jag inte med om. Hon måste förstå. Det är förståelse det handlar om. Hon behöver 'good behaviour'. Det är här islam kommer in i bilden. Om du gör haram [något som är förbjudet enligt islam], vad händer då?"

Problemen som förs fram i citaten ovan är naturligtvis inte specifika för somalier. Det är ett generellt problem för muslimer som invandrat till Sverige, eller väst, att de upplever att de hamnat i en mycket promiskuös del av världen. Naturligtvis önskar flertalet muslimer att både söner och döttrar behåller sin sexuella oskuld fram till första äktenskapet. Det är emellertid vanligast att flickorna utsätts för den mest omsorgsfulla kontrollen. Gränserna för vad flickor kan göra och var de kan röra sig är betydligt snävare än de är för pojkarna.

Islams betydelse

Islam utgör en central aspekt av motståndet mot faraonisk omskärelse. Så gott som alla i kartläggningen hänvisar till islam som en av de viktigaste källorna för argument mot

sedvänjan. Mot bakgrund av att i stort sett alla somalier identifierar sig som muslimer så är det religiösa förbudet mot infibulation ett särdeles väsentligt inslag i somaliernas egna arbete att bilda opinion mot infibulation. Beträktad som en alternativ strategi innehåller religionen de ideal och regler som behövs för att det skall vara möjligt att ge social legitimitet åt att låta flickorna förbli så som Gud skapade dem. De flesta somalier skulle utan tvekan acceptera och förstå att man avhåller sig från infibulation genom att hänvisa till att det är *haram*, det vill säga förbjudet enligt islam. Vissa skulle kanske vilja diskutera saken, men det skulle vara svårt att stigmatisera dem som hänför det egna ställningstagandet till *Koranen* och *haditherna*.

En annan aspekt av islam är att religionen också kan användas för att föra fram *sunna-omskärelse* som alternativ till infibulation. Flertalet som intervjuats är motståndare till alla typer av ingrepp på flickorna, men det finns vissa som av religiösa skäl gärna ser att deras döttrar genomgår den allra mildaste formen av omskärelse: att prickas på ett sätt som gör att det uppstår en minimal blodsutgjutelse. Detta gäller framförallt för en del män, men också kvinnor som själva har för avsikt att låta döttrarna vara helt orörda kan tänka sig att den mildaste formen av sunna-omskärelse bör vara tillåten.

När det gäller att föra fram sunna som alternativ till faraonisk omskärelse är det möjligt att hitta både för- och nackdelar. En av fördelarna skulle kunna vara – detta är en tanke som också kommer fram i intervjuerna – att det blir enklare att argumentera för ett förbud av infibulation om man kan erbjuda ett socialt accepterat alternativ. Det kan också vara en fördel för enskilda somalier att sunna-omskära eftersom detta minskar risken för att föräldrar och barn skall stigmatiseras av omgivningen. Sunna-omskärelsen, oavsett form, tycks i princip vara lika accepterad bland somalier som faraonisk omskärelse. Möjligen är det här viktigt att göra, som många av de intervjuade påpekar, en distinktion mellan somalier i diasporan och somalier i Somalia. För de somalier som har för avsikt att stanna kvar utomlands tycks det inte finnas några större problem förknippade med att avhålla sig från alla former av kvinnlig omskärelse. För de somalier som har för avsikt att återvända till hemlandet tycks det däremot vara fördelaktigt att praktisera sunna-omskärelse eftersom detta minimerar risken för stigmatisering.

En nackdel med sunna-omskärelse som alternativ är att det tycks råda stor oenighet om hur sunna skall definieras. *Koranen* ger ingen vägledning på den här punkten och i *haditherna* lämnar Muhammeds rekommendation om att 'ta så lite som möjligt' stort utrymme för godtycke. Detta är ett dilemma som också kommer fram i intervjuerna. Flera av de somaliska männen, särskilt sheikherna, är medvetna om risken med att sunna kan missbrukas; att ingreppet i praktiken blir mer än en prickning. Ett annat problem med (den mildaste formen av) sunna är naturligtvis att det kan vara svårt att få denna accepterad som ett alternativ bland de aktörer som dominerar den politiska scenen i västvärlden.³⁰

---

³⁰ För en diskussion om den mildaste formen av sunna-omskärelse i väst, se Obiora (1997). I denna artikel återger hon händelseförloppet i Holland, då hälsoministeriet lade fram ett förslag om att tillåta ett symboliskt sunna-ingrepp (förslaget drogs tillbaka efter hetsig debatt). Hon återger också utvecklingen kring ett sjukhus i Seattle, där en kvinnlig gynekolog utförde en symbolisk prickning av klitoris på flickor, då hon ansåg att riskerna med omskärelse av pojkar vida översteg riskerna med detta ingrepp på flickor. Förfarandet mötte stark kritik även här och övergavs. För en diskussion om svenska samhällets hållning (Göteborgsprojektet) till sunna-omskärelse, se Omsäter (1996:22-23).

Männen måste ta ett större ansvar

En idé som förts fram under intervjuerna är att männen måste ta ett större ansvar än hittills för att man skall kunna få ett slut på den faraoniska omskärelsen. Männen som grupp måste, som en av de intervjuade männen uttrycker det, "*våga gifta sig med oomskurna kvinnor om seden skall kunna upphöra*". I praktiken är det ändå många män som gifter sig med icke-infibulerade somaliska kvinnor (som de sunna-omskurna). Detta tycks vara mer utbrett än vad män och kvinnor vanligen tror.

En annan man menar att kritiken mot männen är befogad för att de har intagit en alltför passiv roll kring frågor om infibulation. Istället för att visa "likgiltighet" eller "tyst medgivande" är det viktigt att de gör sin stämma hörd. De sheikher som intervjuats menar att männen har ett religiöst ansvar att försöka stoppa faraonisk omskäreelse eftersom sedvänjan är religiöst förbjuden. Männen måste, som en av sheikherna uttrycker saken, inse att de har ett speciellt ansvar som huvudansvariga för familjens välfärd. Samma tankegångar om männens ansvar förs även fram av några av kvinnorna som intervjuats. En kvinna säger, apropå frågan hur man skall motverka infibulation, att det är viktigt att männen uttalar sitt motstånd öppet:

"I grunden är det kvinnorna som har ansvaret för att sedvänjan upphör. Men vi vill också att männen säger öppet att de inte vill ha faraoniskt omskurna kvinnor. Mannen måste säga: 'Stopp! Vi vill skydda flickorna'."

En annan kvinna betonar också hon att flickor och kvinnor behöver stöd från männen för att sedvänjan skall få ett slut:

"Männen är egentligen inte inblandade i omskärelsen. Det är alltid kvinnorna. Men jag har ofta tänkt att det kunde vara bra att blanda in männen. Att de pappor som har döttrar ger sin del i diskussionen... att flickorna behöver hans stöd... som en pappa liksom... att han måste tänka på henne och ge henne stöd."

I intervjuerna framkommer, vilket kan vara värt att notera, två aspekter som tycks ligga i vägen för ett framgångsrikt samarbete mellan kvinnor och män mot infibulation. Den ena aspekten har att göra med problemet som omtalas i intervjuerna: att det finns ett ganska starkt tabu bland somalier att sinsemellan öppet diskutera frågor som rör omskäreelse och sex. Vad detta beror på när det gäller männen är en aning oklart, men när det gäller kvinnorna tycks det handla om en rädsla för att bli definierad som sexuellt lösaktig.³¹ En dygdig kvinna, som det påstås i intervjuerna, förväntas varken visa eller tala alltför öppet om sexuella önskemål eller frågor. För männen tycks det alltså handla om, ifall de har för avsikt att bli mer öppna i sitt motstånd mot infibulation, att både bryta det kulturella tabuet mot att tala öppet om omskäreelse och att tillåta kvinnorna att tala öppet om saken utan att stigmatisera dem som lättfärdiga eller sexfixerade.

Det andra problemet som indirekt belysts under intervjuerna ligger mer hos kvinnorna än hos männen. Som både kvinnor och män har sagt under intervjuerna är det inte alls

---

³¹ Under insamlandet av material till den här rapporten påpekade den kvinnliga intervjuaren med svensk bakgrund att kvinnan som intervjuades, liksom många andra kvinnor som intervjuats, inte verkade ha några som helst problem att tala om sex öppet och på ett självklart sätt. Den intervjuade kvinnan svarade att det berodde på att intervjuaren var svensk, att det hade varit svårt att säga det hon sade under intervjuerna till en landsman.

ovanligt att män i Somalia har tagit ansvar och öppet har uttryckt sitt missnöje (som fäder) med att deras döttrar skall infibuleras. När detta har inträffat menar dock både kvinnorna och männen som berört fenomenet, att mödrarna har motsatt sig manlig inblandning i kvinnliga angelägenheter. En kvinna skildrar att hennes egen mamma kände sig så förödmjukad av pappans motstånd att hon valde att resa bort. Kvinnornas strategi för att ändå genomföra ingreppet tycks, med utgångspunkt i intervjuerna, ha varit att infibulera dottern bakom mannens rygg när han varit på arbetet eller på resa. En slutsats man bör kunna dra utifrån intervjuerna är sålunda att männen måste våga offentliggöra sitt motstånd mot faraonisk omskärelse, men också att kvinnorna måste våga släppa in manliga synpunkter på sedvänjan i sin egen sfär.

Segregationen mellan könen

En tanke som kommer fram i intervjuerna är att möjligheten att bli av med faraonisk omskärelse är beroende av både kvinnorna och männen. Flertalet kvinnor är redan motståndare till infibulation och uttrycker att de har för avsikt att avhålla sig från alla typer av ingrepp på döttrarna. Samma sak är det, som vi har sett, bland männen. I litteraturen som diskuterar kvinnlig omskärelse påstås ofta att män önskar att sedvänjan finns kvar, eftersom den garanterar deras makt över kvinnorna. I den här kartläggningen råder emellertid stor enighet bland männen om att faraonisk omskärelse är en kulturell sedvänja som bör upphöra, eftersom den skapar problem för unga flickor, kvinnor och män.

Ett problem som kommit fram under intervjuerna är att det tycks råda stor oklarhet bland kvinnorna om hur män ser på sedvänjan. Många kvinnor – även de som menar att deras egen pappa var emot faraonisk omskärelse – är tämligen övertygade om att män, när allt kommer omkring, föredrar infibulerade kvinnor. Kvinnorna uttrycker emellertid inte, vilket kan vara värt att notera, någon entydig uppfattning om varför männen skulle föredra infibulerade könsorgan framför normala. Vissa kvinnor menar att det stängda könet i männens ögon garanterar sexuell oskuld; en idé som ofta är parad med en tanke på att infibulerade kön får männen att uppleva större sexuell njutning. Dessa tankar uttrycks i intervjuerna av kvinnor, varav ytterst få i realiteten har öppnats av sin make via samlag: vanligast är att kvinnorna, med mannens samtycke, har öppnats operativt på sjukhus eller när de fött sitt första barn.³² Det tycks sålunda föreligga en diskrepans mellan kvinnornas egna erfarenheter av *specifika* män som pappor och makar och av hur kvinnorna tolkar män i *allmänhet*.

Ett sätt att förstå denna diskrepans är att detta i stor utsträckning hänger ihop med att somaliska kvinnor och män är könsmässigt *segregerade*. Det tycks vara en segregation som tar sig uttryck på olika nivåer. *Socialt* växer kvinnorna och männen upp i två olika "världar"; en uppdelning som följer dem livet ut. *Kulturellt* – på den idémässiga nivån – införlivar kvinnorna och männen olika normer för vad som är tillåtet respektive otillåtet för respektive kön. Ett väsentligt kulturellt *tabu* i det här sammanhanget är att kvinnorna och männen förväntas undvika en alltför långtgående sammanblandning mellan världarna; könen har sina respektive uppgifter. Ett problem som följer av segregationen är sålunda att det tycks finnas en *bristande kommunikation* mellan somaliska kvinnor och män, särskilt när det gäller frågor som handlar om kvinnlig omskärelse och sex. I inter-

---

³² Vad gäller detta föreligger en regional skillnad i traditioner: i norra Somalia är det vanligt att kvinnan, efter att mannen sett hennes infibulerade kön på bröllopsnatten, öppnas av någon utomstående via ett operativt ingrepp. I södra Somalia är det sociala trycket hårt på mannen att själva öppna sin hustru. De par som trots detta beslutar sig för att låta kvinnan öppnas genom operation, döljer vanligtvis detta för omgivningen för att inte mannen ska chikaneras.

vjuerna framkommer att det finns stora svårigheter bland somalier att diskutera omskärelse och sex med det egna könet. När det gäller det motsatta könet uttrycker många att det är i stort sett omöjligt. Särskilt komplicerat är detta för kvinnor, eftersom de upplever att risken är stor för att de definieras som lättfärdiga om de talar om sexuellt relaterade frågor alltför vidlyftigt.

Inför framtiden: två arenor för dialog

En del av uppgiften i kartläggningen har varit att försöka peka ut möjliga vägar inför det framtida arbetet mot infibulation/faraonisk omskärelse. Vad som tycks vara fallet, med utgångspunkt i de redovisade resultaten från intervjuerna, är att många somalier i Malmö är motståndare till infibulation och därför kommer att avhålla sig från ingreppet på sina egna döttrar. Motståndet mot traditionen är framförallt grundat i sedvänjans *medicinska komplikationer*, i de *sexuellt smärtsamma erfarenheterna* från det första samlaget och i det faktum att *islam förbjuder* ingreppet. Mot bakgrund av dessa tre aspekter fungerar, något som också förts fram under intervjuerna, den svenska lagstiftningen mot sedvänjan som en positiv förstärkning av somaliers interna attityder.

De två sheikher som intervjuats är, som vi har sett, motståndare till infibulation/faraonisk omskärelse. Dessutom ger de uttryck för en medvetenhet om att sunnaomskärelse för kvinnor ej är en obligatorisk handling för muslimer, utan en frivillig eller rekommenderad sådan. Att skapa möjligheter att bedriva opinionsbildning mot infibulation genom sheikher, skulle kunna vara en effektiv väg att bilda opinion mot sedvänjan både med avseende på somalier i diasporan och på somalier i Somalia: i de somaliska globala nätverken färdas kunskap snabbt. Den stora fördelen med detta är att, som vi har sett, somalier själva hämtar både teoretiska argument och känslomässig kraft i religionen. Vinsten med detta är att en religiös strategi mot kvinnlig omskärelse också är en kulturellt känslig metod att bilda opinion som har större utsikter att vinna gehör, än om man utifrån renodlat sekulära argument försöker ”upplysa” människor. En annan fördel med opinionsbildning via religiösa argument är att somalier erhåller ideologiska verktyg att behålla *dygden* som centralt kulturellt värde utan att praktisera faraonisk omskärelse. Opinionsbildning genom sheikher är sålunda en strategi som innebär att arbetet mot sedvänjan blir etniskt förankrat på ett sätt som det inte blir om religionen lämnas utanför.

Ett problem som indirekt belysts i intervjuerna är att segregationen mellan kvinnor och män tycks ligga till grund för att det finns en viss *osäkerhet* om hur respektive kön ser på faraonisk omskärelse. Det verkar alltså finnas en *bristande kommunikation* mellan kvinnor och män som ligger i vägen för en effektiv opinionsbildning. Flertalet kvinnor är övertygade motståndare till infibulation, men långt ifrån säkra på vad männen egentligen anser. Många föreställer sig dock att männen är positivt inställda till att den faraoniska omskärelsen fortsätter att praktiseras. De intervjuade männen, å andra sidan, är även de i grunden osäkra både på kvinnornas uppfattning och på vilken roll de skall inta i relation till ingreppet. Vissa män betonar vikten av att män i allmänhet bör vara mer aktiva och mer öppet visa sitt motstånd; ett förslag som utgår från flera mäns uppfattning att män uppvisat en alltför hög grad av likgiltighet och passivitet.

En metod för att effektivisera arbetet mot sedvänjan och, vad det tycks med utgångspunkt i intervjuerna, förankra kunskapen om hur kvinnor respektive män tänker kring omskärelse, är att försöka konstruera offentliga arenor där kvinnor och män kan mötas för att diskutera de här frågorna.

Referenser

Aden, Abdulaziz Sharif; Dahlgren, Lars & Musse, Jamila Said (1999): *The socio-cultural understanding of HIV/AIDS/STDs of Somalis in exile in Gothenburg, Sweden*. Report on better understanding of sex education, sexual relations, and sex experiences associated with HIV/AIDS/STDs of the Somalis in exile in Gothenburg, 25 May - 10 October.

Även på svenska: *Upplevelser kring hiv/aids/STD bland somalier i exil i Göteborg*.

Almroth, Lars; Almroth-Berggren, V; Mahmoud Hassanein, O; El Hadi, N; Eldin Al-Said, S S; Alamin Hasan, S S; Lithell, U-B; Bergström, S (2000): "A community based study on the change of practice of female genital mutilation in a Sudanese village" (*Accepted*).

Andersson, Helena (1997): "Female genital mutilation and religion in Ethiopia". *Amidst crosses and minarets* (eds: Andersson, H; Arthursson, A-M, m fl). 11-34. Uppsala University: Department of Theology.

Anees, Munawar A (1989): "Genital mutilations: Moral or misogynous?". *Islamic Quarterly*, vol 33, no 2:101-117.

Barnes Lee, Virginia & Boddy, Janice (1994): *Aman. En somalisk kvinnas berättelse*. Malmö: Richters. I original: *Aman: The story of a Somali girl*. New York: Vintage Books.

Craft, Naomi (1997): "Life span: Conception to adolescence". *BMJ*, vol 315:1227-1230.

Daly, Mary (1979): *Gyn/Ecology: The metaethics of radical feminism*. Boston, London: The Women's Press.

Dellenborg, Liselott (1997): *Becoming Woman among the Joola Fogny of Casamance in Senegal: A cultural contextualization of female circumcision*. Projektansökan. Göteborgs universitet.

Dellenborg, Liselott (2000a): *Women fighting for their rites: Female circumcision in Casamance, Senegal or How female circumcision was made possible*. Paper for the U-landsforskning 2000 Conference, Göteborg, January 13-15, 2000.

Dellenborg, Liselott (2000b): *A Reflection on the Cultural Meanings of Female Genital Cutting. Experiences from Fieldwork in Casamance, Southern Senegal*. Paper for the conference Power, Resources and Culture in a Gender Perspective: Towards a Dialogue Between Gender Research and Development Practice. Uppsala 26-27 October, 2000.

Dirie, Mahdi Ali (1985). *Female circumcision in Somalia: Medical and social implications*. Mogadishu: SOMAC and SAREC.

- Dirie, Mahdi Ali (1991). *The medical complications of female circumcision*. Uppsala, Uppsala universitet.
- Dirie, Mahdi A & Lindmark, Gunilla (1991): 'Female circumcision in Somalia and women's motives'. *Acta Obstet Gynecol Scand* 70:581-585.
- Dirie, M A & Lindmark, G (1992): "The risk of medical complications after female circumcision". *East African Medical Journal*, vol 69, no 9 (September): 479-482.
- Dorkenoo, E (1995): *Cutting the Rose*. London: Minority Rights Publication.
- Giladi, A (1997): "Normative Islam versus local tradition: Some observations on female circumcision with special reference to Egypt". *Arabica* 1997 (April); vol XLIV, no 2:254-267.
- Grassivaro Gallo, Pia & Abdisamed Marian (1985): 'Female circumcision in Somalia: Anthropological traits'. *Antropologische Anzeiger*, Jg 43, vol 4:311-326.
- Grassivaro Gallo, Pia & Viviani, Franco (1988): 'Female circumcision in Somalia'. *The Mankind Quarterly*, vol 9, no 1-2:165-180.
- Hosken, Fran P (1993): *The Hosken report: Genital and sexual mutilation of females*. Lexington, MA: Women's International Network News.
- Hosken, Fran P (1994): 'Editorial: Male violence against women – A growing global cancer'. *Women's International Network News*, Summer94, vol 20, issue 3:1-2.
- Ismail, Nima (1999): *Urinary leakage and other complications of female genital mutilation (FGM) among Somali Girls in Sweden*. Uppsala: Uppsala University, Department of Women's and Children's Health.
- Kassamali, Noor J (1998). 'When modernity confronts traditional practices: Female genital cutting in Northeast Africa'. *Women in Muslim societies: Diversity within unity* (eds H L Bodman & N Tohidi). 39-61. London: Lynne Rienner.
- Levin, Tobe (1980): " 'Unspeakable atrocities': The psycho-sexual etiology of female genital mutilation". *The Journal of Mind and Behavior*, vol 1, no 2:197-210.
- Lowenstein, L F (1978): "Attitudes and attitude differences to female genital mutilation in the Sudan: is there a change on the horizon?" *Soc. Sci. & Med.* Vol 12, pp 417-421.
- Obiora, L Amede (1997): "Bridges and barricades: Rethinking polemics and intransigence in the campaign against female circumcision". *Case Western Reserve Law Review*, Winter 1997, vol 47, no 2:275-379.
- Omsäter, M (1996): *Den smärtsamma traditionen. Om göteborgsprojektet mot kvinnlig könsstympning*. Göteborg: Göteborgs invandrarförvaltning.

Roald, Anne Sofie (2000): *Islamic images of women: The cultural encounter between Islam and "the West"*. London: Routledge, (in press).

Róheim, Geza (1932): "The national character of the Somalis". In: Psycho-analysis of primitive culture types. *The International Journal of Psycho-Analysis*, vol XIII, Jan-Apr 1932. Chapter X, 199-221.

Salzman, Carl P (1994): "The Lone Stranger in the Heart of Darkness" i *Assessing Cultural Anthropology*, sid 29-40 (Borofsky red). New York: McGraw Hill, Inc.

Sörman Nath, Y & Ismail, N (2000): *Ingen frågade mig, en rapport om kvinnlig könsstympning i Sverige*. Stockholm: Stiftelsen Kvinnoforum.

Talle, A (1987): "Kvinnlig könsstympning: ett sätt att skapa kvinnor och män". *Från kön till genus, kvinnligt och manligt i ett kulturellt perspektiv*, sid 35-59 (Red: D Kullick). Stockholm: Carlssons Bokförlag.

Talle, Aud (1993): "Transforming women into 'pure' agnates: Aspects of female infibulation in Somalia". *Carved flesh/cast selves: Gendered symbols and social practices* (eds: Broch-Due, Vigdis; Rudie, Ingrid; Bleie, Tone). 83-106. Oxford: Berg.

Winkel, E (1995): "A Muslim Perspective on Female Circumcision". *Women & Health*, Vol 23 (1), sid 1-7.

WHO (1998): *Female genital mutilation: An overview*.

Wright, J (1996): "Female genital mutilation: an overview". *Journal of Advanced Nursing*, 24, 251-259.